

FAŞİZM

Sidar ERGÜL

Konu

FAŞİZM

FAŞİZM

Hazırlayan

Sidar ERGÜL

Tashih ve Eklèmeler

Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

Kategori

Düşünce Analiz Web Sitesi sdam.org.tr

SDAM, Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

İstanbul 2023

Yayın Kurulu

Bu yayının hakları SDAM Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi'ne aittir. Bu yayın SDAM'ın izni olmaksızın yayınlanamaz ve çoğaltılamaz. Ancak kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

 sdam.org.tr | [sdamstrateji](https://www.youtube.com/channel/UCsdamstrateji)

İÇİNDEKİLER

Özet.....	5
Giriş.....	5
Faşizmin Genel Çerçevesi.....	6
Faşizmin Ortaya Çıkması.....	8
Faşizmin Özellikleri – Temel Argümanları.....	10
Faşizmde Birey, Toplum ve Devlet	15
a. Faşist Devlette Birey ve Toplum.....	15
b. Faşist Devlette Birey ve Devlet	15
c. Faşist Devlette Eşitlik ve Özgürlük	15
d. Faşist Devlette Ekonomik Düzen	15
e. Faşist Devlette Siyasi Yapı	16
Faşizmin İtalya’da İktidara Gelişi	17
Mussolini Dönemi Faşist İtalya’nın Dış Politikası	19
Faşist Mussolini ile Hitler’in Sonu	21
Faşizmde Son Durum.....	22
Türkiye’de Tek Parti Devri (1923-1950).....	24
SONUÇ.....	28

FAŞİZM

Özet

Faşizm, İtalyanca ‘demet (birlik), sopa, kamçı’ gibi karşılıkları olan *fascio / fasces* sözcüğünden türemiştir. Roma İmparatorluğu devrinde devletin ve imparatorun otoritesini belirten bir işaret olarak kullanılır(dı).

Faşizm ırk üstünlüğü fikrine dayanan, baskıcı ve otoriter rejimi ifade eder. Devleti kutsayan Faşizm; bireyi devletin hademesi gören, tek partili sistemi esas alan, ekonomik açıdan kısmi mülkiyet hakkıyla beraber devletçiliği ilke edinen bir ideoloji/sistemdir. Bu anlayışta kişinin doğuştan sahip olduğu özgürlük ve eşitlik gibi bir inanç söz konusu değildir. Kişi ancak devlet sistemi içinde edindiği konum ile ölçülür.

Yakın tarihte Faşizmi devlet sistemine dönüştüren yönetimler; 1922’de Benito Mussolini (1883-1945) ile İtalya, 1932’de Adolf Hitler (ö.1945) ile Almanya’dır.

İkinci Dünya Savaşı’nda (1939-1945) müttefik olan İtalya ile Almanya’nın yenilmesi sonrası yaşanan büyük buhran neticesinde Mussolini’nin halk tarafından infaz edilmesi, Hitler’in de intihar etmesiyle Faşizm, siyasal iktidar olma özelliğini yitirmiştir. Ancak hem Avrupa’da hem de dünyanın farklı yerlerinde faşist ideoloji ve yaklaşım tarzlarıyla hareket eden kişiler, gruplar ve siyasi parti gibi gerçekliklerin mevcudiyeti sürmektedir.

Giriş

Faşizm, İtalyanca *fascio / fasces*¹ türemiş ve Türkçeye İtalyancadan Fransızcaya geçişle *fascisme* sözcüğünden geçer. Bu sözcük, Roma İmparatorluğunda imparatorluğun bütünlük ve gücünü de temsilen imparator muhafızlarının taşımakta oldukları, yere vurduklarında ‘İmparator buyruğunu yerine getirin!’ manasını taşıyan siyasi simge olarak “*demet, sopa, balta amblemi, birbirine sıkıca bağlı grup, kamçı demeti*”² için kullanılır. Kökünü buradan alan Faşizm sözcüğü, Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) öncesinde ve sonrasında İtalya’da Mussolini’nin oluşturduğu askerî birliklere *fascismo* adını vermesiyle kavram ideolojik bir anlam kazanır.³ Ardından Faşizm kelimesi ilk olarak 1919’da İtalya’da Mussolini tarafından kurulan Ulusal Faşist Parti için kullanılır. Mussolini de kendisini Faşist lider ilan eder.⁴ Böylelikle Faşizm’in 20.yüzyılın başlarında ortaya çıktığı kabul edilir.

Faşizm, *Cambridge Dictionary*’de, “*ırkı ve ülkesiyle oldukça gurur duyulan, siyasal muhalefete iznin verilmediği ve devleti kontrol eden çok güçlü bir lider odaklı politik sistem*” olarak yer alır.⁵ Ancak genel çerçevede Faşizm üzerine tanımlamalar yapılmışsa da İtalya, Almanya, İspanya, Şili, Arjantin, Japonya gibi farklı ülkelerde iktidara gelen faşist örnekler üzerinden tümü için ortak bir çıkarım da yoktur. Mesela İtalya’da ‘İtalyan vatandaşlığı’ öne

¹ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, Çev.: Heyet, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s. 213. / Henri Michel, *Faşizmler*, Çev.: Füsün Üstel, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 25.

² Selahattin Çelik, *İdeolojileri Tanımak*, Etiket Yayınları, İstanbul, 2021, s. 233. / Abdülsamet Çelikçi, Can Kakişım, “İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi”, *ANEMON Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, Sayı 2, 2013, s. 84.

³ Heywood, a.g.e, s. 21.

⁴ Hatice Birsen Hekimoğlu, *Çağdaş Siyasi Teoriler*, İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını, İstanbul, 2010, s. 262.

⁵ Nurettin Özgen, Saitcan Güngördü, “Otoriterliğin İdeolojisi Olarak Faşizm ve Coğrafya”, *İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, 2019, ss. 923-932.

çıkartılırken Almanya’da ‘saf kan, Alman kanı/ırkı’ gibi aşırı organik milliyetçilik,⁶ biyolojik-antropolojik ırkçılık ile savunulur. Almanya’daki gibi İtalya’da biyolojik determinizm ön plana çıkarılmadığından buradaki Yahudiler kısmen daha rahat bir ortam görür.⁷ Bu farklılıktan ötürü Nazizm ve Faşizm adlandırmalarına gidilir. Nihayetinde kimi varyant farklılıkları olsa da bunlar öz ve esas bileşkesinde birdirler ve Faşizmin bir ideoloji ve devlet sistemi olduğu açıktır.

Sosyo-ekonomik ve siyasi bir sistem öneren Faşizm, “*tarafsız olmayı yalanların en iğrenç*” olarak ifade eden Hüseyin Cemil Meriç (1916-1987)’in ifadesiyle (Birinci Dünya Savaşının neticesiyle) “*bir buhranın eseri*”⁸ olarak Mussolini’nin 1922’de iktidarı kazanmasından sonra (ilk kez) İtalya’nın resmî ideolojisi olur.⁹ Sonraki süreçte ise Hitler’in öncülüğünde Almanya’da iktidar olur. Adı geçen iki ülkede iktidar olan bu ideoloji ve onun muktedirleri, İkinci Dünya Savaşı sürecinin de başat unsurları olur. İtalya’da Faşizm denilen ideoloji, Almanya’da Nasyonal Sosyalizm/Nazizm olarak adlandırılır.

Faşizmin Genel Çerçevesi

Faşizm, ilk olarak Benito Mussolini tarafından Ulusal Faşist Parti’nin kurulması ile ortaya çıkan, otoriter devlet üzerine kurulu radikal milliyetçi bir yönetim sistemidir. İlkeleri ve öğretileri *Faşizmin Doktrini* adı altında Giovanni Gentile tarafından yazılır.¹⁰

Faşizm sık kullanılan bir sözcük olmasına karşın, tanımı kolay bir kavram değildir. Zira kelime ve kavramlar üzerinde oynamalar yapılabilmekte ve her ideolojik kesim kendi nazarıyla karşı taraftakini etiketleyebilmektedir. Bu bağlamda gerek aşırı sağ gerekse aşırı sol kanat içinde, birbirini ‘Faşist’ olarak tanımlayabildiklerinden hareketle her ikisinde de ortak vasıflar olduğu belirtilmelidir.

Faşizm, bireyi milli/ulusal duygu yoğunlaşması, geçmişin nostaljisi altında duygu patlamasına götürerek kıvamaştırarak, propaganda silahıyla onu ‘kutsallaştırılmış millet’ ile yeni bir kimlikle ortaya çıkarmak ister. Bu, Faşizmin temel ideolojik niteliklerinden biridir. Bu program içinde öğütülen bireylerden müteşekkil siyasi-toplumsal bir hareketi vücuda getirmeyi hedefler. Muhafızlarına karşı sakınmadan silaha ve şiddete başvurur. Bu minvalde Federico Finchelstein (1975-...) şu değerlendirmeyi yapar: “*İrkçi yalanlar, aşırı siyasi şiddete yol açar. Faşizm tarihinin en önemli derslerinden biri budur.*”¹¹

Aydınlanma süreciyle yeniden şekillenen ve format kazanan Batı uygarlığının insani, ahlaki ve toplumsal varlık bakımından ölümcül virüslerinden biri olarak Faşizm, kendisini; çağdaşçı, akılcı ve inşa edici olarak lanse eder. Oysa sahip olduğu fikirleri, insana olan yaklaşımı, gerçekleştirdiği uygulamaları ve dış politikada sergilediği saldırganlıklarıyla gerçekte ‘barbar, çağının zulumü, inşa edici değil yıkıcı ve insanlığın insanîyetinde ancak gerici’ olduğunu bizzat kendisi ilan ve takdir etmiş olur.

⁶ Michael Mann, *Demokrasinin Karanlık Yüzü: Etnik Temizliği Açıklamak*, Çev.: Bülent O. Doğan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2012, s. 208.

⁷ Utku Özmakas ve Kansu Yıldırım, “Faşist İdeolojinin Materyalist Örüntüleri: Sınıf, Sermaye ve Savaş”, *Praksis 40*, s. 71.

⁸ Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 128.

⁹ Çelikçi ve Kakişım, a.g.m, s. 84.

¹⁰ Çelik, a.g.e, s. 232.

¹¹ Federico Finchelstein, *Faşist Yalanların Kısa Tarihi*, Çev.: Zeynep Şarlak, İletişim Yay., İstanbul, 2021,

Faşizm'in iktidara geldiği ülkelere bakıldığında Birinci Dünya Savaşı'nın ağır şartları ve bu savaşın akabinde oluşan yenedünya atmosferi içinde söz konusu ülkelerde ciddi ekonomik buhranlar yaşanır. Bu durum toplumsal öfke patlamalarına zemin hazırlar. Bunun neticesinde oluşan sosyo-ekonomik ve siyasi koşullarda kendisini iktidar yapacak yolu bulur.

İtalyan Faşizm'i; İtalya'ya hak ettiği yeri, dünya çapında bir güç olması ve eski Roma'nın ululuğunun ardılı olma başarısını gösteremediği için suçladığı liberal rejimine/liberalizme karşı bir tepki hareketidir. Bu sebepten İtalyan Faşizmi ilkin eylemsel/aksiyon olup doktrin sonraya bırakılır.¹²

Alman Nazizm'i, Birinci Dünya Savaşı sonu imzalanan Versay Antlaşması'nın yol açtığına inanılan haksızlıklara ve Almanya'yı şiddetli bir ekonomik bunalımdan kurtaramayan Weimar Cumhuriyeti'nin “*zayıf demokrasisine karşı bir başkaldırmaydı. Nazizm aynı zamanda, varlık yokluk savaşını verirken ulusu arkadan hançerlemekle suçlanan sosyalistlerin ve Yahudilerin yaptıkları ileri sürülen ihanetlerine karşı bir tepki*”¹³ hareketidir. Bununla beraber Faşizm sadece bir tepkinin ürünü dev değildir. Faşizm aynı zamanda ‘çağdaş’ dünyanın ürettiği zihin karışıklığının, ideolojiler mezbanesinin, hayal kırıklıklarının, çıkar çatışmalarının ve güvensizliklerin de bir ürünüdür. Dolayısıyla Komünizm, Faşizm gibi tüm totaliter ideolojiler ve devlet yapıları, ortaya çıktıkları ortam ve toplumlarda birer ‘kurtarıcı’ olarak lanse edilir. Savaş sebebiyle iş yerlerinin zarar görmesi ya da yağmalanması, serbest ticaretin adeta çökmesi, sonradan yaşanan 1929 ekonomik krizin uluslararası yansımaları da adı geçen ideolojilerin bunalımdaki kitlelerin deforme edilmesinde keskin bir araç olarak kullanılır.

İdeolojilerin ve savunucuları ile politiklerinin başvurduğu yol ve yöntemlerden biri olan popülizm ile Faşizm arasında yakın ilişki söz konusudur. Faşizm, lider-kitle iletişimi üzerinden popülizmi başvurulan bir silah olarak değerlendirir. Tarihte örnekleri görülse de popülizm, küreselleşme çağında mevcut koşullar içinde tavan yapar. Her ideoloji, örgüt, hareket, parti ve lider, kendi cephesinden popülizmi kullanır. Ancak popülizmin genel kabul gören bir tanımlaması da yapılabilmemiş değildir.

Popülizm, 1967'de Londra'da düzenlenen konferansta tartışılmış, bu konferans metinlerini 1969'da derleyen Ghita Ionescu ve Ernest Gellner, popülizm için, “*dünya üzerinde bir hayalet geziyor*”¹⁴ nitelemesinde bulunur. Fakat tanıma kavramsal bir netlik getirilmemiş, muğlaklık içinde her kesim kendi yaklaşımına göre hareket eder. Popülizm; bir hareket, bir siyaset tarzı, bir ideoloji, bir söylem, bir strateji, bir siyasal kültür ve çok amaçlı bir kavram olarak çeşitli biçimlerde tanımlanır.¹⁵ İngilizce ‘halk/people’ kavramı ile Latince ‘populus/

s. 11.

12 Meriç, a.g.e, s. 130.

13 Edward McNalls Burns, *Çağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950*, Çev.: Alâeddin Şenel, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1984, s. 215.

14 Salim Orhan, “Popülizm, Liberal Demokrasi ve Faşizm Denklemi”, *Ankara Üniv. Hukuk Fak. Dergisi*, 68 (4), 2019, s. 797.

15 Orhan, a.g.m, s. 799.

halk’ arasındaki ilişki, popülizm kavramının icat edilmesine esin kaynağı olur. *Cambridge University Sözlüğü* tarafından “*sıradan insanların istediklerini sağlayarak destek almalarını*

amaçlayan siyasi fikirler ve etkinlikler” olarak tanımlanmaktadır.¹² *Türk Dil Kurumu Sözlüğü* ise popülizm terimini, “politik durumu dramatize ederek halkın ilgisini uyandırmak amacıyla yapılan politika” ve “halk yardakçılığı”¹³ şeklinde tanımlar.

Popülizm, elastik bir iç ve biçime sahiptir. Siyasi bir üslup, siyasi bir mantık/yaklaşım olarak farklı zamanlarda ve yerlerde farklı kesimlerce benimsenebilir, kullanılabilir. Dolayısıyla popülizm kendi başına bir doktrin, ideoloji olmaktan ziyade var olan ideolojilere ve siyasi yapılara iş gören ‘elastik’ argümanlar melcesidir. Bu sebepten tavandan tabana yapılan, güdülen hedefe yönelik girişimleri ve söylemleri barındırır. Bu doğrultuda sağ-sol ideolojiler ve oluşumlar, herkes kendi popülist jargonunu üretme yolu izle(mişti)r. Bu noktada popülizm, Faşizmin de önemli bir hizmet aracıdır. Bu bağlamda siyasi partilerin çoğu toplumda farklı kesimler arasında ‘ben ve öteki’ vurgusunu öne çıkararak popülist tutumlar sergileyerek demagogluğa oynarlar. Özellikle seçim süreçlerinde halkın algılarına yönelik stratejiler geliştirerek adeta oyları ‘satın alma’¹⁴ girişiminde bulunurlar. Faşizm de bunu, iktidara geldiği yerlerde ‘ideolojik yalanları yayarak’ başarır.¹⁵

Nihayetinde her ideolojinin bir insan doğası anlayışı, bir tarih anlayışı ve geleceğe yönelik ideal toplumsal ve politik düzen kurgusu bulunuyor.¹⁶ Buradan hareketle Faşizmin diğer ideolojilerden temel farkının teorik bir bütünlük ve tutarlılık özelliğine sahip olmadığı söylenebilir. Aslında bu durum onlar için hayati de değildir.

Faşizmde romantizm, pragmatizm, milliyetçilik, ırkçılık, korporatizm, propaganda ve organizmacılık (Sosyal Darwinizm) gibi özellikler öne çıkar. Diğer alanlardaki açıklarını ise propaganda ile duygusallık silahını kullanarak kapatır. Bu şekilde çeşitli akımlardan beslenmesi de ona eklektik bir ideoloji özelliği kazandırır.¹⁷

Faşizmin Ortaya Çıkması

Faşizm resmi olarak 1919’da İtalya’da doğuyor.¹⁸ Faşizmin siyasi birliğini geç tamamlayan İtalya’da ortaya çıkması dikkat çekicidir. Ulusçu işçi hareketlerini referans alan Faşist hareketin; Birinci Dünya Savaşının İtalya için istenilen sonuçları vermemesi, ittifak ettiği İngiltere ve Fransa tarafından adeta kandırılmasının getirdiği öfke ve intikam hırsı, ülkede yaşanan ekonomik sorunlar ve işsizliğin artması, sosyalist grupların kaos çıkarıcı eylemleri ve burjuva (fabrikatörler, toprak sahipleri, finansörler) kesimini korkutması yanında faşistlerin sosyalistlere karşı (Faşo adıyla) iyi örgütlenmesi, ön plana çıkmasına yol açar. Bu noktada Meriç, Faşizm hakkında şu belirlemede bulunur: “*Faşizm, liberal burjuvazinin liberalizmden vazgeçmesidir.*”¹⁹

Sovyet Komintern’in 1921 yılında III. Kongresi’nde “*faşistlerin sermayenin ve hükümetin koruması altında işçi sınıfının üzerindeki terör baskısını her geçen gün arttırdığı*”

¹² Orhan, a.g.m, ss. 799-800.

¹³ <http://sozluk.gov.tr/>

¹⁴ Cemal Fedayi ve Onur Yıldırım, “Popülizm: İdeolojisizliğin İdeolojisi ya da İktidar İdeolojisi”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(4), 2019, s. 1859.

¹⁵ Finchelstem, a.g.e, s. 12.

¹⁶ Birsen Hekimoğlu, a.g.e, s. 262.

¹⁷ Birsen Hekimoğlu, a.g.e, s. 263.

¹⁸ Finchelstem, a.g.e, s. 36.

¹⁹ Meriç, a.g.e, s. 129.

paylaşılması, bir ideoloji olarak Faşizm, SSCB lideri komünist Lenin tarafından “*yükselen işçi sınıfının taleplerine karşı burjuvazinin başvurduğu bir terör hareketi*”²⁰ olarak değerlendirilir. Ayrıca Komintern Kongresi’nde Faşizm’in zaferi, sosyalizmin ve komünizmin ilk yenilgisi olarak kabul görülür. Faşizm’in zaferi, İtalya işçi sınıfının iflasının bir sonucu olarak görülür. Bundan dolayı kitlelerin Faşizm’e yöneldikleri belirtilir.²¹ Proletarya diktatörlüğünü savunan marksistler, Faşizm’i ‘karşı devrim’ ve “*finans kapitalin en gerici terörist diktatörlüğü*”²² olarak konumlandırır. Gioletti ise “*İtalya’da Bolşevizm, Moskova’da zeytin ağacı kadar imkânsızdır*”²³ ifadeleriyle dönemin koşulları dâhilinde İtalya’da marksist-sosyalistlerin umduğu bir ‘devrim’in imkânsızlığını belirtir. Buradan hareketle İtalya’da Faşizm’in ortaya çıkması, ülkedeki koşulların bir sonucu olduğu anlaşılır.

Her akım, hareket ve ideoloji hangi devirde ve ülkede zuhur etmişse o günün ve söz konusu ülkenin durumuna bakmayı gerektirir. Zira Faşizm de Birinci Dünya Savaşının İtalya’ya yansımaları, siyasi krizlerin (hükümet istikrarsızlıklarının), ülkedeki ideolojik gruplar (sağ-sol) arasındaki kamplaşmaların ve vuruşmaların, ekonomik problemlerin bir neticesidir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası ortamı iyi değerlendiren Mussolini, İtalyan halkının çaresizliğini kullanarak Fasci/Faço kadroların hızlı bir şekilde eski muharipler, öğrenciler ve gençlerle güçlenmesini sağlar. Faço’lardan müteşekkil Faşizmin askeri kanadını oluşturan ‘Kara Gömlekliler’ adlı birlikler, solcuların 1922’deki genel grevini kırdıktan sonra 27 Ekim 1922’de ‘Roma Yürüyüşü’ ile Roma’ya yürüyünce Kral bu durum karşısında sıkıyönetim kararnamesini imzalayarak Mussolini’yi Başbakanlığa atamak durumunda kalır. Böylece fiilen Faşizmin iktidarı başlar. Kısa süre ülkede farklı kesimlere yönelik ılımlı bir hava estiren Mussolini, kendi gücünü tahkim edince muhalifleri tasfiye ya da pasifize ve dikta rejimini tatbik etmeye başlar. Faşizm, iki dünya savaşı arası dönemin belirleyici ve adından çokça söz ettiren ideolojilerinden ve siyasi rejimlerinden olur.

Almanya’da ise 1919 yılında kurulan Alman İşçi Partisi, 1921 yılında Naziler olarak bilinen Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi²⁴ adıyla Adolf Hitler’in liderliğinde Mussolini’nin faşist yönetimini örnek alarak vücut bulur. 1919’da 60 kişilik üyesiyle²⁵ ortaya çıkan bu yeni siyasi oluşum 1921’e gelindiğinde üye sayısını artırarak gündem olmaya başlar. Ardından ‘SA’ denilen Hücum Kıtaları’nı kurar. Hitler, Bavyera’da girişilen başarısız darbe girişimi üzerine 5 yıl hapse mahkûm edilir ancak bir yıl sonra salıverilir ve dağılan Nazi Partisini 1925’te tekrar kurar. 1927’ye gelindiğinde ‘SA’ birliklerinin sayısı 20 binlere ulaşır. Bunun yanında bir de doğrudan kendisine bağlı Şok Birlikleri’ni teşkil eder. Almanya’daki siyasi ortam Hitler’in lehine işler, 1929 Dünya Ekonomik Krizi de Hitler’in yıldızının parlamasına yol açar. 1930’da üye sayısı 210 bine çıkan partisi, 1930 seçiminde 6,5 milyon kişinin oyunu alarak 107 vekil çıkarır.²⁶ 1933’te ise Hitler, Almanya Şansölyesi/Başbakanı olduktan sonra

²⁰ Berk Bank, “(Klasik) Faşizm Üzerine Marksist Tartışmalar”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C 9, Sayı 2, 2016, s. 25.

²¹ Bank, a.g.m, s. 26.

²² Bank, a.g.m, s. 30.

²³ Meriç, a.g.e, s. 133.

²⁴ Claude David, *Hitler ve Nazizm*, Çev.: Hüseyin Boysan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 9.

²⁵ David, a.g.e, s. 13.

²⁶ David, a.g.e, s. 20 ve 22.

yükselişini sürdürerek yönetimi, Nazi diktatörlüğüne dönüştürür.²⁷ Ülkede Nasyonal Sosyalizm Partisi dışındaki partileri yasaklar, “SA” polis yetkisiyle donatılır ve merkezi polis teşkilatı “Gestapo” adıyla yeniden düzenlenir. Ülkedeki üst düzey karşıtlarını da öldürtür.²⁸

Fanatik bir Alman ırkçısı olarak Hitler’in liderliğindeki Almanya, ‘arı Alman ırkı’ iddiasıyla biyolojik ırksallık ve Versay antlaşmasını bertaraf ile emperyal revizyonist olmakla öne çıkar.²⁹ Faşistler, biyolojik ırk saplantılarını ‘sosyal darwincilik’ üzerinden formatlayıp kamufle etme yolunu kullanırlar. Vatandaşlık temelli bir milliyetçilik yerine etnik temelli ırkçılık esaslı ideolojik milliyetçiliği benimserler. Bu ideolojik saplantı üzerinden aynı ırktan olma iddiasıyla farklı ülkeleri ele geçirme ve birleştirme politikalarının temel dayanakları arasında yer alır. Bu bağlamda Avusturya gibi ülkelerin ele geçirilmesi hatırlanmalıdır. Kendi içlerindeki diğer halk unsurlarına ise entegrasyon adı altında asimilasyon uygulanır. Ancak hem İkinci Dünya Savaşı’nda alınan hezimet hem de etnik/ırkçı politikalarının da neticesiyle Alman İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarihe karışarak büyümeyi hayal ettikleri rüyalarından paramparça olarak uyanmışlardır. Tüm bu ideolojik var oluşlar ve paralelindeki savaşlar ile korkunç yıkımlar, Batı uygarlığının ve politikalarının birer sonucu olarak tarihte yerini alır. Hitler’in sadece teorik bir fikrin hamiliğini yapmadığı aynı zamanda uygulamada kapitalizmle savaştığı söylenebilir. Zira Hitler’in bir hedefi de kapitalist devletlerin dayattığı Versay Antlaşmasını bertaraf edebilmektir. Ama neticede kurtuluş vadeden Nasyonal Sosyalizm de halkını aldatıp yıkımına sebebiyet verir.

İtalya ve Almanya dışında 1928 yılında Portekiz’de Salazar diktatörlüğü kurulurken, İspanya’da ise 1936-1939 arasında yaşanan İspanya İç Savaşının aşırı ulusçu galibi General Franco’nun diktatörlüğü ilan edilir. Avrupa dışında ise 1930’larda Japonya’da, 1945’te Arjantin’de faşist rejimler ortaya çıkar.

Faşizmin Özellikleri – Temel Argümanları

- Faşizm, doğası ve pratikleriyle çoğulcu demokrasi ve çok partili yaşamı reddeder. Tek partili bir rejimdir. Aşırı ulusçu ideoloji ile ‘Totalitarizm’ denilen, resmi bir ideolojik dayatmayla farklı siyasi yapılanmalara ve görüşlere izin vermeyip toplumu tek tipleştirmeyi hedefler. Herkesi devlet otoritesi altında birleştirmeyi ister. Sosyalizme karşıdır zira sınıf çatışmasını, emek-sermaye çatışmasını ve proleter diktatoryayı reddeder. Ancak iktisadi açıdan ne sosyalisttir ne de kapitalisttir. Belki kapitalist bir nemalanmayla kendine has bir diktatoryal iktisadi, siyasi rejimdir.

- Faşizm, insanların eşitliğini kabul etmediği gibi ırkların-ulusların eşitliğini de reddeder. Faşizm, insanlardan bazılarının yönetilmek bazılarının da yönetmek için yaratıldığına inanır. Yönetmek ise üstün nitelikli (beyaz olan) insanların işidir. Batı uygarlığı, 16.yüzyıldan itibaren giriştiği Coğrafi keşiflerin neticesinde keşfettiği, yerleşmeye başladığı yerlerde -örneğin Amerika kıtasındaki- yerli halkları ve kültürlerini yok etme siyasetini uygular. Zira Batı’nın zihin dünyası, sövmürmeyi ve yok etmeyi ‘makul ve haklı gören’ egoist ve ırk üstünlükçü faşizan idraklerle doludur. Amerika’ya yerleşen

²⁷ Heywood, a.g.e, s. 213.

²⁸ David, a.g.e, s. 31.

²⁹ Mann, a.g.e, s. 208.

İspanyol, Fransız, İngilizler kalıcı istilacı olmanın peşinde oldular. ABD ve Kanada gibi devletlerin kurucuları İngiliz'dir. Latin Amerika denilen Güney Amerika kıtasındaki ülkelerde yerli halklar yaşıyor olsa da dillerinin, dinlerinin asimilasyon neticesinde planlı, programlı olarak yok edildiğini ve Batılıların onları kendi kültürel potalarında dönüştürdüklerini hatırlamak gerekir. Teknolojik ve iktisadi olarak Latin Amerika ülkeleri bugün adlarından söz etmese de Batı, onlara kendi kültürel kodlarını, yaşam biçimlerini ve Hristiyan inançlarını miras bırakır. Bu, bir katilin katil oluşunu mazur göstermesi gibidir. Suçlunun suçlanmalardan kurtulmak için yalanlara başvurması ya da bir satıcının kusurlu malını kusursuzmuş gibi alıcıya satması için başvurduğu aldatma yöntemleri gibidir. Batı, paradigma olarak sömürgeci olduğundan, sömürülecek ya da yok edilecek olanlar üzerinde her tür tahakküm ve tasarruf hakkını kendinde görür. Çünkü ırk üstünlükçü olduğundan ve beyaz olanı, diğerlerinden üstün ve hükmetmeye haklı gördüğünden bunu yapmayı meşru görür. Bu düşünce ve eylem biçimi, (filozof ve fikir insanı örnek olarak sunulan nice) Batılı düşünürlerce formülize edilirken politika uygulayıcıları tarafından ise hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede Fransız Jean Jacques Rousseau (1712-1778)'nin, "*Irklar arası fiziki farklılıkların olduğu gibi zekâ farklılıklarının (da) olduğunu ileri sürmesi ve deri renginin siyah oluşunu kötü kişiliğe (bir) işaret*"³⁰ olarak ifade etmesi, Alman Hegel (1770-1831)'in kendileri dışındakileri ve geri kalmış diye niteledikleri insanlar için "*barbar deme hakkına sahip olduklarını*"³¹ savunması, ABD başkanlığını yapmış Benjamin Franklin (1706-1790)'in, "*zenci... bir hayvandır*" söyleminde bulunması ve Aydınlanma filozofu Montesquieu'nün, "*erdemli bir varlık olan Tanrı'nın, iyi bir ruhu simsiyah bir bedene yerleştirebileceğini sanmıyorum*"³² demesi ve Hitler'in "*Ben Tanrı'nın iradesine uygun hareket ettiğime inanıyorum...*"³³ ifadelerinde karşılık bulan Hristiyan teolojik mitsel Faşizmi gibi örneklerin dünden bugüne mevcut olduğundan hareketle iktifa edelim.

Bu kafatasçı Batılı paradigmanın neticesinde Batılı devletlerin başta İngiltere olmak üzere Amerika kıtasında 50 milyondan fazla Kızılderili'yi katlettiklerinin,³⁴ Hitler'in 1933'te 'İrksal Safılık Yasası' çıkararak zorla kısırlaştırmaya izin verdiğinin³⁵ bu yolla etnik azınlıklara uygulanan zorbalıklarla 18 ay içinde 400 bin insanın bundan etkilendiğinin ve 12 yıllık Nazi/Hitler iktidarının son dört yılında yaklaşık 20 (diğer veriye göre 21) milyon silahsız insanın ölümüne yol açtığı altı çizilmelidir.³⁵ Ayrıca o dönem, 250 bin engelli Alman, çocuklarının olmaması için öldürülürken, 200 ila 260 bin Çingene de katledilmiştir.³⁶ İkinci Dünya Savaşı sürecinde Naziler, Führer'in talimatıyla Yahudi olmayan ve sivillerden yaklaşık 4 milyon Ukraynalı, 2 milyon Beyaz Rus (Belarus) ve 1,5 milyon Rus vatandaşı öldürülmüştür.³⁷ Bu ve benzeri eylemleriyle Faşizm/Nazizm, soykırımın adı olduğunu ispatlamıştır.

³⁰ Hüseyin Dayı, *İslam Medeniyetinin Küreselliği*, Akis Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 114.

³¹ Dayı, a.g.e, ss. 116-117.

³² Ahmet Kerim Gültekin, "Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi Açısından Antropoloji ve Irkçılık Tartışmaları Hakkında Görüşler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55/1, 2015, s. 93.

³³ Finchelstein, a.g.e, s. 49.

³⁴ <https://www.cafrande.org/irk-ve-irkcilik-dusuncesi-zenci-ve-kizilderililere-uygulanan-irkciligin-kisa-tarihi-alaeddin-senel/> E.T: 10.12.2022 39 Çelik, a.g.e, s. 236.

³⁵ Mann, a.g.e, s. 213.

³⁶ Mann, a.g.e, s. 214.

³⁷ Mann, a.g.e, s. 215.

• Faşizm’de, önder/lider merkezli bir hâkimiyet/egemenlik söz konusudur. Burada lider, tartışılmazdır ve adeta kutsanır. Bu durum İtalya’da Mussolini’nin *Duce*, Almanya’da Hitler’in *Führer* sıfatıyla anıldığı ‘lider kültü’ olarak ifadesini bulur. Meclisin varlığı bir bakıma semboliktir zira hükümeti ve lideri kısıtlayamaz. Seçimler de halkı oyalama taktikli bir oyundan ibarettir. Halk oylaması tarzında lider, yaptıklarının onaylanmasını ister. Halkı etkileme ve uyuşturma yolunda özellikle faşist, nazist ve komünist rejimlerde liderler ve partiler ‘popülizm’e oynarlar. Burada popülizm, Faşizmin demokrasiye uyarlanmış hali olarak karşımıza çıkarılır.³⁸ Faşist önderin partisi yegânedir. Parti de liderle özdeşir. Dolayısıyla hukuk üstünlüğü, meclis üstünlüğü, halk egemenliği gibi nitelikler bulunmaz. Bundan ötürü yönetim, ‘tek partili dikta rejimi’ yönetimidir. Tek partili ve lider kültü odaklı dikta yönetimi bakımından komünist yönetimlerle ortak özellik kazanır. Parti üyeleri birer militan hüviyetinde militaristçe yetiştirilir. Parti-devlet bütünleşmesi yaşanır. Devletin tüm birimlerine, kadrolarına faşist ya da komünist ‘tek parti’nin üyeleri yerleştirilir. Bireylerin insani hak ve özgürlükleri, bunların insafına kalır. Faşizme göre, devletin üstünde hiçbir güç yoktur. Her şey devlet içinde, hiçbir şey devletin dışında değildir.³⁹ Ferdin iradesi devlettir. Millet devleti değil, devlet milleti yaratır.⁴⁰

• Faşist felsefenin parametreleri aşırı ulusçuluk, uygulaması devletçilik, dış politikası ise savaştır. İtalyan Faşizmi’nin en yaygın sloganı olan “*İnan, itaat et ve savaş!*”⁴¹ da bunu teyit eder. Burada abartılı, saldırgan bir vatanseverlik ve ulusal üstünlük inancı⁴² olarak tarif edilen ‘Şovenizm’ devreye girmektedir. Faşizm, devletçiliği ilke edinmişse de bu durum komünizmdeki gibi değildir. İşçi sınıfına dayalı bir doktrin değildir. Faşist yönetim, tekelleri ve sendikaları devletleştirir. Komünizm, kapitalizme; Faşizm de komünizme tepkinin bir sonucudur. Bunlar birbirini besleyen ideolojilerdir. Herkesi kuşatan bir sevgileri, merhamet olguları, evrensel insan hakları, adaletin yüceliğine -herkese ve her kesime- inançları, imanları yoktur. Her iki ideoloji de muktedir olduklarında ancak kendileri için bunları söz konusu etmiştir. Muhalif konumdayken ‘ezilmişlik’ üzerinden yükseltilecek adalet çağrıları, muktedir olduklarında ‘yeni firavun’ olarak sahnede yerlerini almalarının aracı oluverir.

• Faşizm, ırk/ırkçılık kuramına dayanmaktadır. Irkın yüceltilmesi, temel ilkedir. Türk Dil Kurumu’na göre ırkçılık: “*İnsanların toplumsal özelliklerini biyolojik ve ırksal özelliklerine indirgeyerek bir ırkın başka ırklara üstün olduğunu öne süren öğretisi*”dir.⁴³ Batı’da 1946’ya dek literatürde ilgili lügatlarda ırkçı/ırkçılık üzerine doğrudan bir tanımlama yapılmamıştır. 1932 tarihli *Larousse du XX. Siècle* adlı sözlükte, Yahudi ve diğerlerini dışlayan, arı Alman ırkı simgesi iddiasındaki Nasyonal Sosyalistler için kullanılmış bir tanımlama ve doktrindir. 1946’da *Petit Larousse Illustré* sözlüğünde “*bazı ırkların arılığını korumaya çalışan teori*” şeklinde tanıtılmış, 1960’tan sonra ise “*bir ırk grubunun diğerlerinden üstün olduğunu ve ülkede ırkların birbirleriyle ayrıştırılmasını telkin ederek savunan sistem*” şeklinde tarif edilir. 1966’da “*ya da bir azınlığın imhasını hedefleyen*” ibaresi eklenmiştir. 1981’de ise “*sistem*” yerine “*ideoloji*” denilmiştir.⁴⁴ Irk ise

³⁸ Finchelstem, a.g.e, s. 17.

³⁹ Michel, a.g.e, s. 26.

⁴⁰ Meriç, a.g.e, s. 130.

⁴¹ Heywood, a.g.e, s. 213. / Çelik, a.g.e, s. 242.

⁴² Çelik, a.g.e, s. 234.

⁴³ <https://sozluk.gov.tr/>

⁴⁴ François De Fontette, *İrkçilik*, Çev.: Haldun Karyol, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 7-8.

“dilleri, töreleri, milliyetleri ne olursa olsun kalıtımsal ortak bir fiziki karakterler toplamı sunan insan kümeleri”⁴⁵ olarak tanımlanır.

Faşizm, Almanya’da Nasyonal Sosyalizm/Nazizm denilen Adolf Hitler tarafından iktidara taşınan ırkçı, anti-semitik, anti-komünist ve anti-kapitalist ideolojinin Almanya versiyonudur. Faşizmin ırk nazariyesi, bir yönüyle İngiliz Charles Darwin (ö.1882)’in ‘doğal seleksiyon’ dediği; ‘doğanın kanunu olarak büyük balık küçük balığı yer’ görüşüne dayanır. “*Zafer güçlünün, ölüm zayıfındır*”, “*Hayat, güçsüzlüğü affetmez*”, “*Zayıfa acımak, doğaya ihanettir*”⁴⁶ gibi temel söylemler Faşizmin ruhunu ortaya koyar. Bu bağlamda Faşizm acımasızdır, saldırgandır, azgındır. Dolayısıyla aslında sömürgecilik yapan tüm Batılı devletlerin birer ‘faşist-ırkçı’ olduğunu söylemek mümkündür.⁴⁷ Zira sömürge zihniyetlerini ‘ırk üstünlüğü’ üzerine inşa ederler. Başkalarının acıları, gözyaşları umurlarında değildir. Aksine o gözyaşlarının akması gerekiyorsa kendi egoist çıkarları adına bunu zevkle yaparlar. Kendi yandaşlarını bu yönde donatırlar, milli hisleri yüceltirler, üstün olduklarını nesillerine aşılarlar. Bu noktada Faşizmin bir kişi ya da bir düşünceye aşırı derecede tutkuyla bağlılığı ifade eden, bağnazlık denilen ‘Fanatizm’ özelliğini ortaya çıkarır.

Faşistler, ülkeleri istila etmeyi hak görebilirken ‘yabancı’ birinin ülkelerine gitmesine dahi rızaları yoktur. Yabancı düşmanlığını bu bakımdan okumak gerekir. Beyhude iddiaları ise, ‘saf ırklarını’ korumadır. Biyolojik ve kültürel ırkçılık karanlıkları içinde ‘kırmızı görmüş azgın boğa’ misali saldırma ruhuyla muamelede bulunmayı fazilet zannederler. Dolayısıyla Faşizm, ırkçılığı içselleştirirken refleksi olarak komünizm ise işçi sınıfı öne çıkarır. Bu anlamda diğer ideolojilerde olduğu gibi bunlar da insanların ‘doğal’ eşitliğini kabul etmez/ ler. Dolayısıyla biyolojik ve kültürel ırkçılıkla donatılmış Faşizm ötekileştiren, dışlayan, bir arada yaşama inancını yok eden bir zehir hükmündedir.

Coğrafi keşifler sonrası Kolombiya’yı misyonerlik faaliyetleri sonucu Hristiyanlaştırma sürecinde Kolombiya piskoposu Quevedo, imparator Şarlken huzurunda Batı uygarlığının Aristoteles (MÖ 322) referanslı “*yerliler doğaları gereği köle olan aşağılık yaratıklardır*”⁴⁸ sözleriyle zihniyetlerini bir daha izhar etmiştir. Bu zihniyetin sonucunda Afrika’dan farklı yerlere 20 milyon siyahî insan ticareti yapılmıştır ki bu sayı (o günkü) dünyada yaşayan siyahî insanların en az yarısını oluşturduğu belirtilmiştir.⁴⁹ Peki, Batı bu vahşiliğini nasıl izah etmektedir: “*Çünkü onlar aşağı bir ırktandır.*” Ya da “*zenci’nin insan olmadığını ilan etmekle (onlar için) sorun ortadan kalkıyor.*”⁵⁰ Bu iğrenç trafikten eski dünyanın ne ölçüde yararlandığını Werner Sombart (ö.1941) aşağıdaki satırlarda belirtiyor: “*Biz zengin olduk, çünkü bütün ırklar, bütün halklar bizim için öldüler (katledildiler), bütün kıtalar bizim için boşaldı (sömürüldü).*”⁵¹

• Faşizm, devletçiliği savunur. Herkes ve her şey devlete hizmet etmek zorunda ve görevindedir. Faşizm devletçiliğiyle ‘Reel sosyalizm’ denilen komünist uygulamalar

⁴⁵ De Fontette, a.g.e, s. 11.

⁴⁶ Çelik, a.g.e, ss. 246-247.

⁴⁷ Hür Sinan Özbek, *Teori ve Pratikte Irkçılık*, Fol Kitap, Ankara, 2021, ss. 12-13.

⁴⁸ De Fontette, a.g.e, s. 40.

⁴⁹ De Fontette, a.g.e, s. 43.

⁵⁰ Özbek, a.g.e, s. 58.

⁵¹ De Fontette, a.g.e, s. 44.

benzerlikler taşır. Marksistler ise Faşizmi, kapitalizmin türevi olarak görürler. Fakat Faşizm, liberalizmdeki özel girişimciliği, ferdiyetçi ekonomiyi benimsemez. Mussolini, sendikaları devletleştirmiştir. Siyasal anlamda yönetimde de aynı şekilde demokrasi, çoğulcu anlayışı-çok partili sistemi reddeder. Bu yönleriyle sosyalizm ile benzerdir. Temel fark sosyalizm, milletlerüstü/enternasyonal ve gayri ırkçı iddiasında iken Faşizm ırkçı ve aşırı ulusçudur.

- Faşizmin din konusundaki tutumu belirsizdir. Ülkeden ülkeye, faşist hareketler konumlarına göre özel bir tavır takınabilirler. Dine ilgisiz veya din karşıtı olabilmektedir. Ancak dine en yaygın yaklaşım tarzı olarak ‘Bizantizm’ gösterilir. Bizantizm, devletin bütün dini kurumların üzerinde olduğu ve dinin devletin güçlendirilmesi/çıkarları için kullanıldığı bir yaklaşımdır. Özetle, “*din, devlet için vardır ve devletin işine yaradığı sürece önemlidir*” bakışıdır. Faşizm gelenekçi bir karaktere sahiptir. Sosyal hayatı geleneklere göre düzenler. Faşizm için ‘devrim’ bir yıkım hareketidir. Ancak devrime karşı olmakla beraber varlığını şiddet, kavgaya dayandırır. Çünkü Faşizm, savaş ve kavganın ona verdiği ruh üzerine inşa edilmiştir. Bu sebeple Faşizm acımasız ve katıdır.

- Faşizmde ekonomik yapı genellikle ‘korporatizm’ esaslıdır. Korporatizm, İngilizce ‘işbirliği’ anlamına gelen ‘*corporation*’ kelimesinden gelir. Özellikle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişten sonraki süreçte ekonomik alanda sık kullanılmıştır. Siyasi bir yaklaşım olarak ise korporatizm, ‘ortak ilkeler’ ve ‘sosyal uyum’ bağlamında toplumu bir organizma gibi ele alarak toplumun tüm kesimlerinin faaliyetlerini dayanışma ve ortak çıkar temelinde ele alma olarak tanımlanır.⁵² Korporatif ekonomi (korporatizm), liberalizm ile komünizmi reddeden ekonomik doktrindir. En tipik örneği Mussolini ile İtalya’daki uygulamasıdır. Mussolini, korporatif ekonomiyi 1933’te “*iktisadi liberalizmi artık gömüyoruz*”⁵³ diyerek deklere eder. Faşist ekonomik anlayış, toplumu bir organizma gibi düşünerek tüm toplum kesimlerinin faaliyetlerini ortak çıkara indirgeyen politik bir yaklaşımdır.⁵⁴ Britanyalı tarihçi Mark A. Mazower (1958-...), Faşist iktisadi anlayışın net olmayışının ‘kasti’ bir durum olduğunu vurgular ve böylelikle hem sağ hem sol’un kanatlarını memnun etmenin güdüldüğünü ve amaç yolunda bir araç olarak kullanıldığını değerlendirir.⁵⁵ Siyaset bilimci Taha Parla’nın (1945-...) aktarımında ise korporatizmin ‘anti-sosyalist’ ve ‘anti-marksist’ bir düşünce sistemi olduğunu fakat ‘anti-kapitalist’ olmayıp kapitalizmin bir alt türevi olduğunu belirtir.⁵⁶ Arjantinli tarihçi Finchelstein ise korporatizmi, “*iki savaş arasındaki liberal demokrasiye küresel boyutta verilen cevabın en can alıcı boyutuydu... Bu liberalizm ve komünizm karşıtı yorumu küresel ölçekte dolaşıma giren Faşizmin temel unsuru*”⁵⁷ olarak belirtir.

Faşizmin korporatizmi; liberalizmin bireyciliğini, rekabetini, sosyal sınıfların varlığını, sınıf çatışmasını, emek-sermaye çelişkisini reddeder. Toplumu ‘uyum’ ile bir bütünlük olarak tasavvur eder. Bu anlamda, sınıflı toplumun şartları içerisinde sermaye ve

⁵² Bahadır Eser ve Hasan Yüksel, “Korporatizm, Faşizm ve Solidarizm Kavramları Ekseninde Erken Dönem Cumhuriyet Siyasası Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, 2012, s. 182.

⁵³ Mark Mazower, *Karanlık Kıta Avrupa’nın 20. Yüzyılı*, Çev.: Mehmet Morali, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2008, s. 151.

⁵⁴ Çelik, a.g.e, s. 234.

⁵⁵ Mazower, a.g.e, s. 151.

⁵⁶ Eser ve Yüksel, a.g.m, s. 184.

⁵⁷ Finchelstein, a.g.e, ss. 110-111.

emeği birbirine yakınlaştırmaya dönüktür. Bu sistem, özellikle ‘orta sınıfları’ kendisine taban olarak seçmektedir. İşçileri ise, karma teşkilatlarla ‘küçük burjuva’ yapma iddiasındadır.

Solidarizm, ‘dayanışma’ anlamında İngilizce ‘*solidarity*’ kelimesinden gelmekte ve korporatizmin bir alt türü olarak kamu çıkarını ön planda tutan, otoriter faşist anlayışa karşı daha çoğulcu ve ılımlı bir yönetim yapısını ifade eder. Bu eksende Türkiye’de korporatist anlayış, faşist öğeler de içermesine rağmen daha çok solidarist anlayışa yakındır.⁵⁸ Solidarizm başka bir ifadeyle tesanüt, Tek Parti Döneminin sosyolojik yapısına ve felsefesine hâkim bir sözcüktür. Solidarizm, İttihat ve Terakki yanlılarının erken dönem Cumhuriyet idaresinde gündeme getirdikleri ve Tek Parti Dönemi Türkiye’yle özdeşleşen bir doktrindir... Parla, (Türkiye’de) bu dönemi, solidarist korporatizm olarak niteler.⁵⁹

FAŞİZMDE BİREY, TOPLUM VE DEVLET

a. Faşist Devlette Birey ve Toplum: Faşist devlet anlayışında bireysellik değil top-

lumculuk, sosyal yapılar esastır. Bu açıdan toplumun varlığını sosyolojik olarak tarihsel geçmişine dayandırdığından muhafazakâr özellik taşıırken liberalizmin ferdiyetçi anlayışını reddeder. Zira birey, sosyal bir varlıktır ve toplumdan bağımsız değildir. Birey varlığını, kimliğini toplumundan kazanır. Öte yandan toplumu sosyal yapılar üzerine inşa etmek istediğinden sosyalizmden esinlendiği söylenebilir. Bu noktada Faşizmin siyasi aktörü ve ilk devlet uygulayıcısı Mussolini’nin eski bir sosyalist olduğunu anımsamak gerekir.

Faşizm, tekili değil tümeli önceler. Yani toplum, onun da üstünde devlet önceliklidir. Ancak devletin ve toplumun sorumlulukları vardır. Bu doğrultuda Faşizm, devleti ve toplumu bir ağaç ya da vücut gibi düşündüğü benzetmesinde bulunabiliriz. Nasıl ki ağaç, kökle vardır ve ardılında onlarca dalları ve yapraklarıyla ağaçtır. Bunun gibi de milleti doğuran devlet, ağaç gibidir. Birey ise kendi başına var olamayacak olan yapraklar misalidir. Dallar ise toplumun sosyal yapıları-örgütleri konumundadır. Yahut vücut örneği gibi ki Faşizmin toplumsal sistematüğünü ifade eden ‘korporatif’ kavramının ‘*corps*’tan yani vücut teriminden türemesi gibidir. Biyolojik bir organizma olarak vücut, diğer bileşenleriyle bir bütündür ve biri diğerinden bağımsız değildir. Faşizmin birey ve toplum algısı da bu çerçevededir. Buradan hareketle Faşizm, egemen olduğu toplum içinde milliyetçi ve devletçi, dışarıya karşı ayrımcı ve saldırgan, ülkedeki azınlığa ve ülkeye dışardan gelen yabancıya karşı ise ırkçıdır.

b. Faşist Devlette Birey ve Devlet: Faşizmde öncelikli olan devlettir. Bu sebeple birey, liberalizmdeki gibi kendi başına özerk bir kimlik değeri yoktur. Birey ancak devlet içindir. Birey, devletin siyasi, hukuki düzeni içinde anlam kazanır. Devlet hiyerarşisi içinde alacağı pozisyonla değer kazanır. Burada üstünlük ve öncelik devlet mefhumunda olsa da aslında birinin diğerine ihtiyacı söz konusudur. Lakin devlet sistematüğünde Faşizm, devlet cüssesine büründüğü andan itibaren bireyi ancak kendine hizmetkâr görmek ister. Sistemini ve hukuk düzenini bu parametre üzerine inşa eder. Ardından da ‘yok kanun, yap kanun’ jargonuyla kendi ‘yasal’ argümanlarıyla toplumsal dönüşüm sürecinde gerekli gördüğü dayatmalarda bulunur. Burada devlet, bireyin hizmetinde olan bir araç değildir. Bu

⁵⁸ Eser ve Yüksel, a.g.m, s. 187.

⁵⁹ Eser ve Yüksel, a.g.m, ss. 187 ve 195.

yönüyle Faşizm, siyasal açıdan da liberal devlet anlayışına zıttır. Faşizmde devlet araç değil, amaç konumundadır. Bundan dolayı önceliği kendisine verir.

c. Faşist Devlette Eşitlik ve Özgürlük: Faşist devlette birey varlığını ve anlamını devlet içindeki pozisyonla edinir. Bu anlamda bireysel özerkliği söz konusu değildir. Her birey de devlet nazarında aynı görev ve değerde olmayacağından ‘insanların eşitliği’ gibi herkes için genel geçer bir ‘eşitlik’ statüsünden de söz edilemez. Yani birey, ontolojik olarak insan olduğundan kazanım sahibi olduğu bir eşitliğe sahip olamaz. Bu sebepten nazari ve teorik olarak ‘kanun önünde eşitlik’ gibi bir söylem dillendirilse de bunun hakikatte ve davranışsal bir gerçekliği, samimiyeti yoktur. Bunun bir başka kanıtı ise Faşizmin ırkçı, ayrımcı bir sistem olması ve kişileri, devlete bağlılık ve gördüğü iş kadar değerlendirmesidir. Özgürlük hususu da bu doğrultuda şekillenir. Kişi özgürlüklerinden ziyade kurum ve kuruluşların özgürlükleri ön plandadır. Kişi(ler) de bu kapsamda özgürlük sahasından payına düşeni alır. Zira devletin her tür müdahale hakkı ve yetkisi bulunmaktadır.

d. Faşist Devlette Ekonomik Düzen: Faşist devletin iktisat düzeni anlamında, korporatizm ve korporasyonlara dayalı olduğu ifade edilmişti. Korporasyonun nasıl bir sosyal kuruluş olduğu konusunda, korporasyonun ekonomik fonksiyonlarla ve mesleki faaliyetlerle ilgili bir sosyal kuruluş olarak ele alındığı, sosyal hizmet ve faaliyetle ilgili olarak kurulan sosyal kuruluşların da korporasyon kapsamı içinde yer alırlar. Korporasyonlar, özel veya kamu hukuku kuruluşu olarak değerlendirildiği hukuki statüye ve kişiliğe sahip olabilir. Bir korporasyonun herhangi bir meslek kolunda çalışan işçileri, işverenleri ve teknik elemanları bünyesinde toplamış olması ile aralarında dayanışmanın ve mesleki bağların bulunduğu varsayımına dayanır. Bir hastanedeki doktor, hemşire ve diğer personelin statü farkının yanında birbirine olan bağ(ım)lılığı gibidir. Rekabet, üstenci yaklaşım yerine işbirlikli, dayanışmacı olunmalıdır. Böylelikle sınıf ayrımı ve çatışması reddedilmelidir. Bu anlayış akabinde toplumsal arenada da siyasal ortamın sakinleşmesine katkı sağlar. Devlet/ kamu üstünlüğü ve düzeni esas olduğundan çalışanlar, korporasyonların hukuki sınırları içinde olduğundan ‘özgürlük’ bu çerçevede sınırlanıp belirlenir. İtalya’da korporatif ekonomi, Mussolini iktidar olur olmaz bu uygulamalara geçilmemiştir. 1922-1934 yılları arasında ekonomi sistemi, korporatif ekonomi değildir. Karma bir ekonomi sistemi uygulanır. Yani bir geçiş süreci izlenir, birden sarsıcı ya da yıkıcı bir yol izlenmemiştir. Bunun için de özel teşebbüs ve özel mülkiyet kurumları varlığını sürdürmekle birlikte ekonomide de kişi haklarının devlet hakları ile sınırlı olduğu ileri sürülmüştür. Faşist sendikalizm sistemi de bu amacı gerçekleştirmek amaçlıdır.

Faşist sendikalizm İtalya’da 3 Nisan 1926 tarihinde kurulur. Kanunla kolektif iş ilkeleri disiplin altına alınıp devletin dışında gelişen ekonomik güçler devlete tabi kınılır. Kanunla kurulan sendikalar dışında sendikalar yasaklanır. Her meslek kolu için yalnızca bir sendikaya temsil yetkisi tanınır ki bu, korporatif ekonomi sisteminin temel ilkelerinden biridir. Faşist sendikalizmin bir diğer amacı da ekonomik güçlerin devlete tabi kılınmasıdır. Bu şekilde İtalya’da faşist sendika örgütü kurulduktan sonra korporasyonların kurulmasına geçilir. Korporasyonlarla ilgili; İtalyan halkının refahını sağlamak, siyasal gücünü geliştirmek ve devlet himayesinde üretim güçleri arasında disiplin kurmak amacıyla milli ihtiyaçlara göre sayıları belirlenir. Bunların yönetimi ise devlet temsilcileriyle ilgili kuruluşların temsilcilerinden oluşan heyet tarafından yürütülür. Bunlardan hareketle 1934’te

korporasyonlar kurulur. Bu doğrultuda Antonio Gramsci (ö.1937), Faşizm'i "*Faşizm, küçük burjuvazinin ulusal yaşam sahnesinde verdiği son temsil olmuştur*"⁶⁰ sözleriyle çerçeveler.

e. Faşist Devlette Siyasi Yapı: Faşist devlet, siyasal bakımdan korporatif temsil sisteminin kabul edildiği bir devlet olarak görülür. 'Korporatif temsil nedir?' sorusuna karşılık korporatif temsil, Faşist devlet sisteminde toplumun ve devletin temelini meydana getirdiği kabul edilen sosyal kuruluşların ve bunlar tarafından temsil edilen çeşitli çıkar gruplarının devletin siyasal yapısı içinde temsil edilmesidir.

Faşist devlette, devletin siyasal örgütü içinde bireylerin değil sosyal kuruluşların, bu kuruluşlar tarafından temsil olunan ve korunan çıkarların temsil edilmesi gerekmektedir. Çünkü bu sistemde kişilerin hakları değil ancak görevleri vardır. Kişi toplumda yaptığı fonksiyonun değerine göre değer taşımaktadır. Korporatif mecliste korporasyonlar biçiminde örgütlenmiş meslek kuruluşları olmak üzere toplumda bir fonksiyon yerine getiren, bir hizmet gören teşekküllerin temsili söz konusudur. Faşist yönetimde lider kültü/kutsanması ve adeta tapınması söz konusu olduğundan lider-devlet özdeşleşmesi yaşandığından 'hukuk üstünlüğü' gibi temel insani doktrin de geçersiz kılınır. Şef, Führer, Duce gibi sıfatlarla adlandırılan liderlerin hukuki sorumluluğu bulunmamaktadır. Hiç kimse lideri hesaba çekemez bir çeşit Firavunlaşma söz konusudur.

Faşizmin İtalya'da İktidara Gelişi

Mussolini, İtalyan siyaset teorisyeni Machiavelli'den etkilenir ve onu örnek alır. Öyle ki Mussolini, "*Machiavelli'ye Giriş*" adında bir kitap da yazar. Niccolò Machiavelli (ö.1527), Cumhuriyet hakkında şu değerlendirmede bulunur: "*Cumhuriyetlerde liyakat olmaksızın da yönetici olabilmek mümkündür. Bu, alçakça ve kahpe bir durumdur. Alelade bir yurttaş olarak diğer yurttaşların yardımıyla hükümdar olunabilir.*"⁶¹ Ayrıca Machiavelli, "*saldırmayan saldırıya uğrar*"⁶² görüşünü savunarak saldırgan, güç odaklı bir yol izlenmesini salık verir. Bu paradigmanın Mussolini'nin ana referansları arasında yer aldığı görülür.

Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya siyasi dengeleri değişime uğrayarak birçok ülkede yönetim değişikliği yaşanır. Bu ülkelerden biri de İtalya olarak Faşizm ile hemhal olur. Faşizmin savunulacak bir tarafı olmamakla birlikte zuhur etmesinde ve iktidar olabilmesinde Birinci Dünya Savaşının galipleri, dönemin emperyal Avrupalı devletlerinden İngiltere ve Fransa'nın politikalarının katkıları da gözden uzak tutulmamalıdır.

Faşizmin öncü devletleri İtalya ile Almanya ise Faşizmi kendileri için kurtuluş umudu sanmış, milleti ayakta tutacak dinamizm olarak algılamış lakin kendileriyle beraber milyonların felaketine sebebiyet verdiler. Güttükleri siyasete bakıldığında ise Faşist imparatorluklar peşinde koşmuşlardır. İtalya ile Almanya'nın yayılcı politikaları da bunun kanıtlarıdır. Bu faşist dış politika ile sadece Etiyopya'da yüzbinlerce masum

⁶⁰ Özmakas ve Yıldırım, a.g.m, s. 76.

⁶¹ Niccola Machiavelli, *Hükümdar*, Çeviri: Yusuf Adil Egeli, Yıldız Matbaası, Ankara, 1955, ss. 32-33.

⁶² Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, No 1827, Eskişehir, 2013, s. 90.

katledilmiştir.⁶³ Bunlar ‘uygar Batı’ barbarlığının sadece birer örneğidir. Üstelik bunları yaptıklarında iddiaları da ‘barbar dünyayı uygar kılmak’ gibi bir söylemdir. Bu ise temel propaganda unsurları arasında yer alır. Zira bir yalanı sürekli tekrar ede durdukça o kadar inanılır hale geleceği ilkesi kabul edilir. Bu durum, modernizmin temelinde yatan hakikati iktidara teslim etme zihniyetiyle ilgilidir.⁶⁴ Özellikle Faşizmde ‘yalan/yalancılık’ adeta meslektir. Öyle ki önce kendilerini bu yalanlara inandırırılar, ardından yalanın yalanının propagandasını yaparlar. İnsanların ‘üstün ırk’ ve ‘zayıf / aşağılık ırk’ ayrımı taşıdığı yalanını şiddetle servis ederler. Kitlelerini yalanlar üzerine paranoya korkulara sürükleyip şiddet içerikli ruhsal hastaları haline dönüştürürler.

İtalya, yakın bir tarihte siyasal birliğini kurarak dönemin popüler Batı politikası olan emperyalizm kervanına katılarak bu yolla sömürgecilik üzerinden güç kazanarak büyümek ister. Bu eksende Osmanlı Devleti’nin Trablusgarp (Libya) topraklarına saldırır (1911-1912). Kısa bir süre sonra ise devletlerarası rekabet ve paylaşım odaklı Birinci Dünya Savaşı vukuu bulur, İtalya’da İngiltere öncülüğündeki İtilaf grubuyla yaptığı gizli ve kirli pazarlık neticesinde (1915 Londra ve 1917 Saint Jean De Maurienne Antlaşmaları ile) Osmanlı ve Afrika ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun topraklarından kendisine verilen paylarla savaştaki yerini alır.⁶⁵ Ancak İtalya, İngiltere ve Fransa kadar askeri ve ekonomik güce ve sömürgeye sahip değildir. Savaş ise devletler ve ülkeler için büyük yük demektir. Bu durum ekonomi üzerinden İtalya’da toplumsal maddi-manevi huzursuzluklara yol açar. Savaş sona erip sömürge paylaşımları uygulamaya konulduğunda öncü ve taşıyıcı kuvvet olan İngiltere ile Fransa’nın aldatmalarına tanık olan İtalya’da bunlara karşı büyük bir öfkeye yol açar.

Bu tablo içinde İtalya’da halk arasında sosyalist akımlar taraftar toplarken öte yandan doğacak Faşizmin de zemini oluşuyor. Yani bir yandan savaş diğer yandan içerde yaşanan ideolojik kamplaşmalar toplumsal kaosa sebebiyet verir. Hatta 500 bin asker kaçağının varlığı bile başlı başına sorun teşkil ediyor(du).⁶⁶

Siyasi otorite gücünü kaybettiğinde istikrarsızlık beraberinde gelir. Öyle ki ülkede 1919-1922 yılları arasında dört hükümet değişir. Bu ortam içinde liderliğini Benito Mussolini’nin yaptığı *Savaş Demetleri* adlı Faşist hareket 1919 yılında doğar. 1921’de ise Savaş Demetleri hareketi, Roma Kongresi’nde Ulusal Faşist Parti (Partito Nazionale Fascista) olarak ortaya çıkar.⁶⁷ Böylelikle Giovanni Gentile (ö.1944) tarafından “*Faşizmin Doktrini*” adı altında sistemleştirilmeye çalışılan Faşizm’in ilkeleri ve öğretileri⁶⁸, Mussolini liderliğinde (gayr-i nizami, kontrgerilla) Kara Gömlekliler adlı askeri örgütü ve Faşist Parti ile siyasi bir yapı olarak mücessemleşir. Sosyalist grupların meydana getirdiği anarşik düzen hali, halk nezdinde faşistlerin güçlenmesine yol açar. Zira solcu gruplar, muhaliflerine silahla mukavemet etmekte, fabrikalar basılmakta ve genel grevlerle iktisadi durumu daha da baltalamaktaydılar. Bu ise ülkedeki burjuva kesimini/kapitalist grupları, Vatikan’ı, milliyetçi cepheyi ve yönetimi ciddi olarak rahatsız eder. Bu sebepten burjuvazi de faşistleri

⁶³ Mazower, a.g.e, s. 81.

⁶⁴ Finchelstein, a.g.e, s. 12.

⁶⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Kronik Kitap, İstanbul, 2018, s. 96 ve 110.

⁶⁶ Armaoğlu, a.g.e, s. 135.

⁶⁷ Çelikçi, Kakişım, a.g.m, s. 86.

⁶⁸ Özgen, Güngördü, a.g.e, s. 926.

desteklemeyi en azından iktisadi açıdan çıkarlarına uygun görülür. Bu koşulların etkisi altındaki 1921 seçimlerinde Faşist Parti, 35 milletvekili çıkarmayı başarır.

1922'ye gelindiğinde sol örgütlerce alınan genel grev kararı üzerine Faşist Parti'nin silahlı kanadını temsil eden Kara Gömlekliler, Napoli'den Roma'ya yürüyüş kararı alır⁶⁹ ve 40 ya da 50 bin kişiyle harekete geçer. Amaçları ise darbe yaparak yönetimi almaktır. Bunu anlayan Kral ise ülkenin yararını gözeterek hükümeti, Faşist Parti'ye verir. Böylece 30 Ekim 1922'de Mussolini, Başbakan olur. Bu ise İtalya'da Mussolini ve Faşist diktatörlüğün de başlangıcının ilanı olur. Bu diktatörlük, 1943 yılına kadar sürer.⁷⁰ 1924 seçiminde ise 535 sandalyeli İtalyan parlamentosunda Faşistler 375 vekil çıkarır.⁷¹ Parlamentodaki bu güçle beraber Mussolini, iktidara geldikten sonra ülkede diktatörlüğünü kuracak adımları kararlılıkla atmaya başlamıştır. Ülke içindeki kontrolü ele geçiren Mussolini 'Duce' sıfatıyla kendisini ve partisini ülkenin merkezine yerleştirir. Mussolini ülkeyi korporatif meslek birliklerine dayalı bir şekilde kurup bu yolla parlamentoyu etkisiz hale getirir. Böylelikle parti-devlet bütünleşmesini sağlar.

Mussolini, seçim kanununu değiştirdikten sonra kolluk kuvvetlerine verdiği geniş yetkiler sayesinde İtalya'nın bir polis devleti haline gelmesini sağlar. Basın özgürlüğü ortadan kaldırılır, kitapların ve yayınların sansürlenmesi uygulamasına geçilir. Çıkarılan yasalar ile hükümete kararname çıkarmada geniş yetkiler tanınır. Ayrıca Mussolini sadece Kral'a karşı sorumlu bir lider konumuna gelir. 1925 yılında Faşist devletin spor, kültür ve eğlence örgütü Dopolavoro kurularak hem ideolojinin halk tabanına özellikle de genç kitleler arasında yayılması hem de işçilerin sosyalist hareketlerden uzak tutulması çalışmaları kurumsal bir yapıya oturtulur.⁷² Bertrand Russell (ö.1970), totaliter yönetimlerde devletin propaganda biçimini şöyle tanımlar: "*Totaliter ülkelerde, devlet biricik propagandacıdır.*" Propaganda, çeşitli iletişim araçlarından yararlanarak ideolojilerin sistematik bir biçimde yayılmasını sağlamakta ve bireyleri bir düşünce sistemini kabul etmeye veya sistemin gerekliliklerini yerine getirmeye zorlamaktır. Mussolini'nin kurdurduğu Popüler Kültür Bakanlığı ve Nazi Almanya'sındaki Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı gibi kurumlar Faşizm propagandasının bariz örnekleri arasında yer almaktadır.⁷³

20. yüzyılın ilk yarısındaki İtalya ve Almanya başta olmak üzere, tüm faşist siyasal sistemlerde başvurulan en önemli aygıtların başında propaganda gelmektedir. Propaganda kavramını 'çirkin' bir kelime olarak niteleyen R. J. Wreford'a göre, propaganda "*ilgi çekici enformasyon ve kanaat yayma işlemidir.*" Yayılmak istenen materyalin gerçek ya da yalan, olgusal ya da kanaat niteliğinde olması veya iyilik ya da kötülük için yayılmak istenmiş olması bir fark yaratmamaktadır. Propagandanın 'ilgi çekici' olması yani, belirli bir fikrin veya kanaatin 'satışından' birtakım kazançların elde edileceği umudunu uyandırmasıdır. Propaganda, bilişsel özümseme ve düşünme kabiliyetlerinden ziyade, çoğunlukla hissiyata yönelik algı ve tutumların harekete geç(iril)mesine dayanmaktadır. Propaganda söylem ve diğer pratikleri üzerinden, 'biz' ve 'öteki' tanımlamaları üzerinden inşa edilen ve duygusal

⁶⁹ Michel, a.g.e, s. 30.

⁷⁰ Armaoğlu, a.g.e, s. 135.

⁷¹ Çelikçi, Kakışım, a.g.m, s. 89.

⁷² Çelikçi, Kakışım, a.g.m, s. 90.

⁷³ Özgen, Güngördü, a.g.e, s. 926.

tepkilerle kolaylıkla harekete geçirilecek pratiklerden oluşmaktadır. Bu bağlamda basın, medya, sinema, müzik, yalancılık, töhmet altında bırakmak, sportif faaliyetler, resmî törenler ve anmalar, festivaller ve görsel simgeler, TV programları hepsi birer propaganda aracı olabilmektedir. Böylelikle ideolojiler, duygusal söylemler ve yatırımlarla zor yöntemini baskılama aracı kılarak kitleleri kapsayacak ‘geniş çaplı bir suç ortaklığı’na dönüştürmeye çalışır.⁷⁴ Bunların neticesinde Faşist ideolojilerde ve müntesiplerin zihin âleminde ‘kötülük’, ‘gaz odası’, ‘yıkım’, ‘savaş’, ‘ikna odaları’, ‘kamusal alan dayatması’ gibi nice kötülüklerin sıradanlaşması yaşanır. İtalyan okulunda Faşizmin iktidara gelmesinin kutlanması ve ardından Mussolini’nin, Faşizmin Doğu Akdeniz’e hâkim olması gerektiği konuşmasının yayımlanması, faşist iktidarın siyasi ideolojilerini yaymak ve bu ideolojilerini destekleyecek taraftar sayısını arttırmak için kutlama ve şenlikleri bir araç olarak kullandığını göstermektedir. İspanya’da Franko rejimi de kutlama ve anma günleri gibi özel günleriyle ideolojiyi canlı tutmak istemiştir: “*Franko Rejimi, toplumu; bayramlardan anma günlerine, geçit törenlerinden posterlere ve el ilanlarından çocuk kitaplarına kadar geniş bir yelpazede sararak, ideolojisini canlı tutar. İç savaş sonrasında İspanyol toplumu her yandan frankist söylem ve simgelerle kuşatılmış durumdadır.*”⁷⁵ Bu bağlamda, Franko rejiminin çocukları da etki altına aldığı sonucuna varılmaktadır. Zira kitleleri uyutmak isteyen rejimler, kitleleri etki altına almak için pek çok kitle iletişim aracı ve yöntemi kullanmaktadır.⁷⁶

Mussolini Dönemi Faşist İtalya’nın Dış Politikası

Batı düşüncesinin bir tezahürü olarak Faşizm, Darwinci yaklaşımla tek taraflı çıkarıcılık inancına sahip olarak “*güçlü olan haklıdır*” ve “*sürekli savaş*” varsayımını temel ilke edinerek dış politikasını oluşturur. Bu bağlamda Mussolini Başbakan olduktan sonra 1923’te, İtalyan Senatosu’nda “*şunu söylemek cesaretine sahip olmamız gerekir ki, İtalya bir tek denizde ebediyen kapanıp kalmaz, bu deniz Adriyatik olsa bile. Adriyatik’ten başka Akdeniz vardır*”⁷⁷ açıklamasında bulunur. Akdeniz’den de ‘Bizim Deniz’ diye söz eder. Bu yaklaşım tarzının Mussolini’nin ve Faşist doktrinin yayılmacı, saldırgan, provoke edici olduğu aşikârdır. Hal böyle olunca öncelikle bu gibi devletlere komşu ülkeler için tehlike ve tehdit de açıktır. Bundan dolayı devletlerarası ilişkilerde ekseri geçerli mütakabiliyetin devre dışı kalacağı ve olası savaş riskinin olacağı hesaba katılması zorunluluğu ortaya çıkar. Öncelikle bu sebeptendir ki faşist İtalya’nın serdettiği bu savaş çığırtkanlığı söylem ve girişimlerinden Türkiye, 1934’te Balkan Antantını Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile gerçekleştirir. Böylelikle bölgesel barışın korunması ve İtalya’ya karşı işbirliği adımı atılır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası İtalya dış politikasının belirleyicisi Mussolini’nin ruhsal halini de göz önünde tutmak lazım gelir. İtalya, Birinci Dünya Savaşında İngiltere ve Fransa ile birlikte aynı safta yer aldı ve galip grubun içinde kendisine kimi ülkelerin topraklarından sömürge payı verilmiş olmasına rağmen savaş sonrası beklentilerine büyük ölçüde ulaşamıyor. Yani aslında İtalya; İngiltere ve Fransa’nın oyununa geliyor. Bu durum, İtalya’nın hırçınlaşmasına ve saldırgan faşizan bir yöneline evrilmesine yol açar. Ancak bu

⁷⁴ Özmakas ve Yıldırım, a.g.m, s. 69.

⁷⁵ Gamze Özgür Ceylan, “20. Yüzyılda Halkları Kitleleştirmenin Cazibesi: Faşist Rejim Örnekleri”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Denizli, 2019, ss. 85-88.

⁷⁶ Özgür Ceylan, a.g.t, s. 68.

⁷⁷ Armaoğlu, a.g.e, s. 136.

durum, İtalya'nın başka ülkelerin topraklarına göz dikmesini ve saldırganca davranmasını meşru kıl(a) maz. Lakin realitede Mussolini liderliğinde faşist İtalya, dış politikasını üzerine oturttuğu saldırgan-yayılcı doktrin üzerine yürütür. Bunun ilk adımı ise Yugoslavya'nın kontrolünde bulunan Fiume/Füme şehri sorunudur. 1915'te yapılan Londra Gizli Antlaşması'nda buranın İtalya'ya verilmesi kararlaştırılır. Ancak savaş sonrası İtalya istediğini alamamış, 1920'de ABD Başkanı Woodrow Wilson (ö.1924) devreye girmiş ve İtalya-Yugoslavya arasında imzalanan Rapallo Antlaşması (1922) ile Füme şehrine "Serbest Şehir" statüsü ile bağımsızlık tanınır. Fakat Mussolini, burayı alma niyetinden vazgeçmiyor. İktidara gelince 1924'te Yugoslavya üzerine baskı kurmaya başlayıp imzaladıkları Roma Antlaşması ile Füme'nin Baroş Limanı Yugoslavya'da kalacak şekilde şehri ele geçirir.⁷⁸

Füme sorununu aşan İtalya'nın yöneldiği ikinci devlet, Yunanistan olur. Akdeniz'i "Bizim Akdeniz" olarak gören Mussolini İtalya'sının durmayacağı sır değildir. Bu sloganda ifadesini bulan hedefe ulaşmak için her yolu ve fırsatı kullanmak isteyecektir. Bu ekseninde Yunanistan-Arnavutluk arasındaki sınır meselesinin çözümü hakkında kurulan uluslararası komisyonda yer alan İtalyan temsilci General Enrico, 1923'te Yunanistan'ın Yanya şehrinde öldürülür. Bu hadise ipleri koparacak noktaya getirir. Yunanistan, İtalya'ya 50 milyon lirt tazminat öder.⁷⁹ Bununla beraber Yunanistan tarafından suçlular yakalanamayınca İtalya buna karşın Yunanistan'ın Korfu Adasını işgal eder.

İtalya, Adriyatik'te ve Balkanlarda önemli bir konumda bulunan Arnavutluk ile yakın ilişkiler kurar. Bunun sebebi ise Arnavutluk'ta 1922'de Ahmet Zogu'nun (ö.1961) İtalya'nın desteği ile iktidara gelmiş olmasıdır. Zogu, varlığını ve geleceğini İtalya'nın desteğine bağlar. İtalya'dan Arnavutluk'a ekonomik destekler sürmüş özellikle 1929 Dünya Ekonomik Bunalımında bu daha fazla öne çıkar. 1926'da ise İtalya-Arnavutluk arasında Dostluk ve Güvenlik Pakti imzalanır.⁸⁰

Afrika'nın doğusunda ise Eritre ve Somali'nin bir bölümünü sömürge olarak elinde tutan İtalya, 1896 yılında alamadığı (şimdiki Etiyopya) Habeşistan'la tekrar ilgilenmeye başlar. Bu konuda İtalya'nın cesaretlenmesinde (sözde dünya barışını koruma amaçlı kurulan) Milletler Cemiyeti'nin Japonya'nın 1931 yılında Mançurya'yı işgali karşısında etkin bir eylemde bulunamaması etkili olur. Bunun yanında Mussolini, olası İngiliz-Fransız mukavemetini engellemek üzere de bu devletlerle 1935'te Stresa Konferansı'nda bir araya gelir. Mussolini, bu devletlerin şimdiki önceliklerinin Almanya olduğunun farkına varmış ve daha rahat şekilde Habeşistan'a karşı harekete geçer. Burada direnişçilere karşı hava saldırıları ve kimyasal gazlar kullanan İtalya, 1936'da işgali gerçekleştirir.

Bu süreçte giderek ayak sesleri duyulan topyekûn bir savaş olacak İkinci Dünya Savaşı da hissedilmeye başlar. Bu aşamaya gelene dek dış politikada istediklerini alan İtalya, bundan da cesaret alarak çıtayı yükseltir ve Milletler Cemiyetinden ayrılır. Almanya ile Japonya'nın kurduğu Anti-Komitern Pakti'na katılır. Akabinde Almanya ile Çelik Pakti kurar. 1939'da ise Arnavutluk'u işgal eder.

1 Eylül 1939'da Hitler liderliğindeki Faşist Nazi Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) başlar. Mussolini de eski Roma

⁷⁸ Armaoğlu, a.g.e, s. 137.

⁷⁹ Armaoğlu, a.g.e, s. 137.

⁸⁰ Armaoğlu, a.g.e, s. 137.

İmparatorluğu topraklarını ele geçirme ütopyasıyla hareket ettiğinden, Almanya'nın yanında yer alarak 1940'ta savaşa dâhil olur. Ancak Balkanlarda istediğini alamayan, Afrika cephesinde ABD ile İngiltere tarafından bozguna uğratılan İtalya, 1943'e gelindiğinde savaştan ağır yenilgi alır ve 1944'te Roma düşer. Ancak bu savaş, İtalya ile Almanya'nın sonunu getirdiği gibi savaşın ağır maliyetleriyle Britanya İmparatorluğunun da sonunu getirdiği anımsanmalıdır.⁸¹

Faşist Mussolini ile Hitler'in Sonu

1943'e gelindiğinde müttefik kuvvetler (ABD, İngiltere...) İtalya'ya çıkarma yapınca İtalya Kralı III. Victor Emmanuel, Mussolini'yi görevden alıp hapseder. Ancak Mussolini, 12 Eylül 1943'te Hitler tarafından tertip edilen operasyonla özel kuvvetlerce tutulan otelden alınarak Viyana'ya götürülür. Bir süre sonra İtalya'ya dönen Mussolini, ülkenin kuzeyinde başkenti Salò olan yeni faşist İtalya Sosyal Cumhuriyeti'ni ilan eder. Kısa süreli olan bu devlet, Almanya güdümünde kalır. Bu arada müttefik kuvvetlerin 1944'te Roma'ya girmesiyle İtalya savaş dışı kalır. Mussolini ise 1945'te İsviçre'ye kaçmaya çalışırken halk gruplarınca yakalanıp öldürülür. Böylece İtalya'da Mussolini'nin Faşist dönemi sona erer.

Cemil Meriç, Mussolini'nin halk tarafından linç edilerek öldürülmesi hakkında; *“insanlar, çizmesini yaladıkları şefin, sonradan suratına tükürecek kadar aşığıdır”*⁸² der.

Tarih, gerçekleşmemiş olaylarla veya varsayımlarla değil, olmuşlarla ilgilidir. Olasılıklar dehlizinde -se, -sa'lar ile yol alamaz, nazar-ı dikkat çekemez. Şu olsaydı, şöyle etseydi, Naziler savaşı kazanabilirdi ve başka bir Avrupa olabilirdi gibi yaklaşımlar ilmen afakiyattır, kıymeti harbiyesi yoktur. Hakikat olan faşistlerin neleri savundukları, yaptıklarının insanlık için nelere mal olduğu ve neler yaşattığıdır.

Almanya'da Hitler, İkinci Dünya Savaşında yenilince 23 Nisan 1945'te müttefik kuvvetler Berlin'e girer, Berlin düşer. Hitler, 30 Nisan 1945'te Berlin'de sığındığı sığınakta boğazına kurşun sıkarak kendisini öldürür⁸³ ve cesedi de vasiyeti üzerine yandaşlarınca yakılır. Almanya, müttefik devletler (ABD, İngiltere, SSCB, Fransa) tarafından işgal edilir. Ardından bunlar arasında yaşanan ekonomik, siyasi, ideolojik kapışmalar üzerinden Doğu-Batı Almanya diye ikiye bölünür. Doğu Almanya, SSCB güdümünde; Batı Almanya ise ABD'nin güdümünde kalır. Bu durum 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılıp, birleşmelerine dek sürer.

*“Düşünce özgürlüğü, tüm kötülüklerin anasıdır.”, “Savaşta her zaman kaybeden taraf suçludur, haklı bile olsa.”, “Eğer bir millet özgür olacaksa, ...nefrete, nefrete ve yine nefrete ihtiyaç duyar.” “Yeterince büyük bir yalan söyleyip yeterince sık tekrarlıyorsanız inanılır”*⁸⁴ gibi sözler Hitler'e aittir. Zira Faşizm ne insanların eşit olduğuna ne de doğal olarak iyi olduklarına inanır.⁸⁴ Faşizmde fikirler, eylemsellikle geçerlilik kazanır. Bu sebepten şiddet bir erdem olarak görülür.

⁸¹ Mazower, a.g.e, s. 84.

⁸² Meriç, a.g.e, s. 131. 88

David, a.g.e, s. 114.

⁸³ Çelik, a.g.e, s. 259.

⁸⁴ Michel, a.g.e, ss. 7-8.

Faşizmde Son Durum

Birinci Dünya Savaşı sonuçlarının dürtmesi ve tahrikleriyle zuhur ederek bahsi geçen ülkelerde siyasi güce dönüşen Faşizmin, İkinci Dünya Savaşı'nda mağlup olmasıyla o günkü despot liderlerin ölmesi ve iktidardan alaşağı edilmeleriyle yıkıldığı, yok olduğu varsayılır. Ancak doğrudan iktidar olmasa da Faşist partiler ve çeşitli oluşumlar varlığını sürdürmüş/sürdüremektedir. Nasıl ki söz konusu savaş durumu ve doğurdıkları sonuçlar, Faşizm üzerinde belirleyicidir. Bu ve benzeri olası durumlarda günümüzdeki daha çeşitli ve etkili iletişim araçlarını da manipüle ederek dezenformasyona tabi tutarak geniş kitleleri yönlendirme ve ırksal potansiyeli tahrikleri gayet mümkündür.

Bu hususta bazı hatırlatmalarda ve uyarılarda bulunmak gerekiyor:

- Faşizmin kendisine modern, çağdaş, ilerici, demokratik gibi üstüncü nitelermelerde bulunan Avrupa'nın merkezinde doğduğu ve birbirlerini yedikleri unutulmamalıdır.

- Faşizm, sosyal adaletin hayat bulmadığı, yabancı düşmanlığıyla kendini şarj ettiği, işsizlik, yoksulluk ve yolsuzlukların öne çıktığı yerlerde taban bulduğu ya da kendi refahları adına başkalarının yok edilmesi gibi emperyalist kökenlere sahip olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

- Faşizmin iktidar olduğu İtalya, Almanya gibi ülkelere bakıldığında aşırı milliyetçi/ulusçu paradigmanın bir tezahürü olduğunu göz önünde tutarak; milliyetçi yapıların zihinsel ve eylemsel olarak dengede tutulmaması halinde, iç ya da dış odaklarca ihtiyaç görülen ülkelerde kullanılmalarının zor olmayacağı ihtimalinden hareketle iç kaos yaşamak istemeyen devlet ve toplumların bu hususta ihtiyatlı olmaları gerekir. Birlikte yaşam, adil devlet ve toplum pratikleri öne çıkarılmalı; sosyal adalet ve refahın geniş kesimlere indirgenmesi, doğal hakkın yanında ayrıca zorunlu ve hayati önem kazanmış olmalıdır.

- Küreselleşen dünyada 'sınırların haritalarda kalması', 'yeni dünya düzeni' iddiasındaki devletlerin ve küresel şirketlerin ürettiği 'ayrımcı, ötekileştirilen, zalimane' sistemde ve sosyo-ekonomik atmosferden tezahür eden nice sorunlar karşısında yaşanan 'göç' olgusu karşısında ivmelenen ırkçı Faşizm gerçeği, insanlık imtihanı olmaya devam etmektedir. Öyle ki küreselleşen dünyada yaşananları 'küresel ırkçılık' olarak tanımlamak mümkün olmaktadır. New World Order (Yeni Dünya Düzeni) planını BM toplantısında dillendiren David Rockefeller, "küresel bir dönüşümün sınırındayız. İhtiyacımız olan tek şey, uygun temel kriz... Ve milletler Yeni Dünya Düzenini kabul edecek"⁸⁵ derken aslında küresel ırkçılığın yükselişine ilişkin kodlarını açıklarken, dünyanın farklı kıta ve ülkelerinde yaşanan Mülteci Meseleleri de bunun en bariz örneği olmaktadır. İnsanlık ailesinin sevgiden, merhametten ve adaletten yoksun kalan kesimleri ile dünya kaynaklarının ancak belli 'seçkin, sömürücü' bir kesimin elinde dolaşması karşısında milyonların hakça adil üretim ve bölüşümden mahrum bırakılması bu sonuçları doğurmaktadır. Faşizm işte budur ve kendisini günümüzde daha çok "yeni/kültürel ırkçılık" ile kamufle edebilmektedir.

Harvard Üniversitesi Tıp Fakültesinden sonra çalışmalarını New York Eyalet Üniversitesi Biyoloji bölümünden genetik antropolog Ömer Gökçümen şu ifadelerde bulunur: "Irk kavramı nedir, sorusuna alacağınız yanıtlar uzmanın alanına göre değişir. Bir

⁸⁵ Eylem Sayın ve Hakan Candan, "Küresel Irkçılığın Yükselişi", *Ardahan Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 4, 2016, s. 37.

kültürel antropoloğa sorarsanız, ırk kavramı gerçektir. Ama bir biyoloğa sorarsanız, cevap kısa ve net: İnsan ırkı yoktur. Elimizdeki bilgiye göre, herhangi bir insan grubunu diğerlerinden ayıracak kadar genetik varyasyon (değişken) yok. Biyolojik olarak ırklar gerçek olsaydı, şöyle bir durum olacaktı: Birbirlerinden tamamen ayrı iki popülasyon düşünün, bunlardan bir kişinin üç milyar harften oluşan genomlarına (bir canlının genlerinin tamamı) baktığınızda “Bu kişi kesinlikle bu popülasyondandır, diğeriyle hiçbir alakası yoktur” diyebilmeniz lazım. İnsanlara baktığımızda ise her şey birbirine girmiş durumda. Karmakarışık birçok varyasyon var ve bunu belirleyen en önemli etken coğrafya.” Yani; bir kişinin genomuna bakarak ancak 200-300 yıl gibi evrimsel süreç açısından dar bir zaman aralığında hangi coğrafyada yaşadığını söylemek mümkündür. Bu teze göre; bir Anadolu Türkünün genetik olarak Orta Asya’da Türk kimliği ile yaşayan bir bireyden çok; aynı topraklarda yaşayan bir Rum, bir Ermeni, bir Kürt veya bir Arap ile benzeşmesi daha muhtemeldir.⁸⁶

İrkçı, sadece ırka bağlı olarak bazı ırkların üstünlüğüne, bazı ırkların ise aşağı olduğuna inanan kişidir. İrkçılık ise; bir toplumun yapı ve işleyişine nüfuz etmiş, açıkça ifade edilmiş veya edilmemiş, birey veya grupların ırka dayalı inanç ve tutumlarıdır.⁸⁷ Peterson, modernliğin ırkçılıkla ilişkisini ise şu şekilde ortaya koymuştur: “Küreselleşme, ulus-devletin sınır oluşturma kapasitesini aşındırmış; “içerdeki-dışarıdaki”, “vatandaş-yabancı”, “bizden olan ve öteki” arasındaki ayrımları ulaştırmıştır. Dünya bir yandan partikülerizmin yükselişi, diğer yandan küreselleşme ile artan homojenleşme nedeniyle, eşzamanlı ve çelişik iki sürece birden şahit olmaktadır.”⁸⁸

• Özellikle 1990’lardan itibaren dünya ölçeğinde yaşanan siyasi, ekonomik değişimler; SSCB’nin yıkılması ve birçok yeni devletin ortaya çıkması, ABD’nin tek kutuplu dünya liderliğini üstlenmesi, ülkeler arasında insan geçişlerinin artması söz konusu önemli ‘değişimler’den bazılarıdır. Bu ekseninde hem yeni kurulan devletler varlığını temellendirmek için hem de siyasi ve iktisadi nedenlerle özellikle Avrupa ülkelerine yönelen göç hareketlerine karşın bu ülkelerde yabancılara yönelik ‘etnik-ırkçı’ söylem ve politikalar öne çık(arıl)mıştır. Ülkelerinde ekonomik sorun yaşanırca bunun ‘günah keçileri’⁸⁹ olarak yabancılar gösterilmektedir. Faşizan etnik ve kültürel kodlu ayrımcılıklar kendisini dini-mezhebi sahada da gösterebilmektedir. Batılı ülkelerdeki İslam ve Müslüman karşıtlığı, kanuni yasaklamalar ve kutsal değerlere saldırılar bu duruma kanıttır. Bu bağlamda 2019’da Yeni Zelanda’da Brenton Tarrant tarafından Nur ve Linwood camilerine yapılan saldırıda 51 Müslümanın katledilmesi hatırlanmalıdır. Diğer taraftan aynı dine inanan ama farklı mezhep ya da etnik aidiyet ifade edenlere karşı diğer mezhep ya da muktedir etnik unsurun reddiyede bulunması kanıt olarak gösterilebilir. Faşizan ırkçı tutum takınan siyasilerin, partilerin bir amacı da toplumda kendi varlıklarını sürdürmenin gayreti peşinde olmaları, diğer bir kesimin ise kendilerini ‘öteki’ dedikleri kesimden ‘üstün kültür’ sahibi iddialarında bulunmaları ve kitlesel bir boyuta dönüştürerek toplumu kendi içinde kültürel kılıf üzerinden bölmeye ve insanlar arası ayrışmaları derinleştirmeleridir.

⁸⁶ Sayın ve Candan, a.g.m, ss. 38-39.

⁸⁷ Sayın ve Candan, a.g.m, s. 39.

⁸⁸ Sayın ve Candan, a.g.m, s. 42.

⁸⁹ Aytekin Yılmaz, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Vadi Yayınları, Ankara, 2003, s. 209.

Türkiye’de Tek Parti Devri (1923-1950)

Kemalist ideolojili yeni Türkiye devletinin yönetimi; Osmanlı medeniyetinin çok dilli, etnik çeşitliliği ve kültürlülüğü ile İslami referanslı yönetim ve hukuk düzleminden çıkarak, üniter devlet modelinde herkese tek dil, tek ulus ve kültür ile seküler bir toplum dayatmasını ‘modern, çağdaş’ bir meziyet görür.

Kemalizm’de tek adam boyutu güçlüdür. Tüm iradeyi şahsında toplayan bir figürün etrafında, meşrutiyetçi monarşiden, monarşik cumhuriyete geçilir.⁹⁰ “*Türkiye Cumhuriyeti bir parti devletidir. Parti devletle beraber çalışır. Demokrasi, halk tarafından halk için devlet idaresi demektir. Fakat demokrasi hiçbir yanına dokunulamaz, değiştirilemez, olduğu gibi alınır bir rejim değildir. Her memleketin ihtiyacına göre uygulanması gereken bir kavramdır.*”⁹¹

Faşist rejimi daha iyi öğrenebilmek adına İtalya’ya giden Recep Peker, ülkeye döndüğü zaman meclise faşist bir program tasarısında bulunur. Faşist rejimin uygulamasını ülkeye uyarlamaya çalışan ve ideolojiyi yerleştirmek isteyen Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel sekreteri Peker; *Kadro, Ülkü, Kooperatif* gibi dergilerde yazdığı bazı yazılarıyla Faşizm’i meşrulaştırmaya çalışır.

CHP de, İtalya’daki Ulusal Faşist Parti ile Almanya’daki Nasyonal Sosyalist Parti gibi ‘şef’ merkezli bir partidir. Şef, CHP’nin değişmez Genel Başkanıdır. CHP’nin 1927 yılında kabul edilen tüzüğüne göre ilk kez partinin genel başkanı, “*Değişmez Genel Başkan*” sıfatını kazanır.⁹² 1935 parti tüzüğünde, “*Partinin banisi ve ebedi Başkanı, Türkiye Cumhuriyeti’nin müessisi olan Kemal Atatürk’tür*” denilir. 1937 yılında partinin ve Kemalist ideolojinin amentüsü hükmündeki ‘Altı Ok’a anayasada yer verilerek zorunlu olarak herkese dayatılıp böylelikle Kemalist ideolojiye anayasa kapsamında resmîyet kazandırılır. 1938’deki olağanüstü CHP Kurultayında M. Kemal “*Ebedi Şef/ Tek Adam*”, İnönü de “*Milli Şef/ İkinci Adam*” olarak ilan edilir.⁹³ Faşizm’de buna ‘lider kültür’ denilmektedir.

Kemalist düşünce, devletçiliği sadece ekonomik olarak değil siyasal ve toplumsal boyutlarla ele alır. Özel sektöre karşı çıkılmamıştır; ama katı ve merkeziyetçi bir sistemle ülkedeki ekonomik dağılımı devlet ayarlar. Örnek alınan model ise İtalya’dır. Kemalist yönetimin devletçilik uygulamaları bazı yazarlarca eleştirilir. Ahmet Hamdi Başar’a göre; Batıyı olduğu gibi alıp taklit etmek yerine ülke koşullarına uygun politikalar izlenmelidir. Başar, önceliğin lüks tüketim mallarına değil tarımda makineleşmeye önem verilmesi gerektiğini savunur. Diğer bir isim Ahmet Ağaoğlu’na göre ise; dönemin geçerli devletçilik anlayışı bürokrasiyi güçlendirir, ekonominin devlet tarafından kontrolü yolsuzlukların artmasına ve suiistimallere yol açar.⁹⁴

Bu dönemlerde Türkiye’de iki temel kurum vardır: Birisi; parti (CHP), diğeri ise devlettir. Bu her iki kurumun başında da şef olarak nitelendirilen M. Kemal ardından İsmet İnönü yer almıştır. (Bloke edilmiş) Milli iradeyi parti yansıtır ve böylece parti-devlet bütünleşmesi oluşturulur. Yine aynı şekilde kurumların yapısını ve siyasal ilişkilerini

⁹⁰ Heyet, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 2, Kemalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 26.

⁹¹ Heyet, *Kemalizm*, s. 60.

⁹² Heyet, *Kemalizm*, s. 121.

⁹³ Heyet, *Kemalizm*, s. 61.

⁹⁴ Hamit Emrah Beriş, *Tek Parti Döneminde Devletçilik*, Tezkire Yayınları, İstanbul, 2015, s. 130.

belirleyen de mevcut anayasa değil CHP iç tüzüğüdür. Şef ise sistemin merkezine yerleştirilir ve halktan şefe koşulsuz itaat istenir. Böylece güçlü bir merkeziyetçi, otoriter, emirgan bir yapı oluşturulur. 1925 yılında çıkarılan “*susma yasası*” denilen ülkeyi “*mezar sessizliği*”ne⁹⁵ gömen Takrir-i Sükûn Kanunu ile muhalefet partileri ve basın organları kapatılır, potansiyel muhalefet odakları engellenir. Tek Parti Döneminde seçimler, önceden belirlenmiş adayların halka onaylatılmasıyla gerçekleştirilir. Ancak bu aslında meclisin varlığı üzerinden halk adına “*plebisit diktatörlük*” olarak nitelendirilir.⁹⁶ 1936 yılındaki İş Kanunu ile işçi sendikalarının kurulması ve grev hakkı yasaklanır. Milli Koruma Kanunu ile işçilerin haftalık tatilleri kaldırılır.⁹⁷ Böylece işçiler tam anlamıyla devlete bağlı olacaktır. Devlet, temel hak ve özgürlükleri geri plana itmiş, kendisini topluma empoze eder. Nitekim Kemalist kadroların temelini ve ilhamını aldığı İttihatçılar da Sultan II. Abdülhamit’i devirmek için ‘hürriyet, adalet, müsavat’ sloganlarını sıklıkla kullanırlar ancak muktedir olduktan sonra “*hürriyeti yalnız kendileri için istediklerini ortaya koydular*”⁹⁸ ve meclisi kapatıp basını susturdular.

Türkiye’de ülkenin ana unsurlarını Türk, Kürt ve Lazlar oluşturur. Bu gerçeklik kardeşlik temelinde ortak bir coğrafyada hususen Malazgirt zaferinden itibaren süregeliyor. Osmanlı Devleti’nin son süreçlerini yaşadığı Birinci Dünya Savaşında da hilafet bayrağı altında İslam kardeşliği içinde her yerde mücadele ettiler. Öyle ki şehid düşülen her cephede ve nicelerine şahitlik eden Çanakkale şehitliğinde birlikte medfundurlar. Akabinde yaşanan İstiklal Harbinde de bu kardeşçe kuşanmışlık içinde, Millî Mücadele ‘Doğu’dan örgütlenerek Batıya ilerleyerek kazanılır.

Ankara’da Birinci Meclis açılınca yine ülkenin tüm Müslüman unsurları temsiliyeti ile birlikte vatanın kurtuluşuna hizmet edilir. İstiklâl Harbinde Adıyaman 16, Antep 72, Bingöl 55, Bitlis 23, Siirt 24, Diyarbakır 110, Elâzığ 332, Malatya 214, Erzurum 351, Tunceli 9, Urfa 150, Muş 18, Mardin 313, Erzincan 322, Kars 267, Van 19 olmak üzere toplam 2295 şehid verir.⁹⁹ Bu gerçeklikten sebep; Millî Mücadele sürecindeki kongrelerde ve Birinci TBMM’de ‘*anasır-ı İslamiye*’ vurgusu ile ‘*Türk-Kürt kardeşliği*’ sıklıkla öne çıkarılır.

Bu mücadelenin nihayetinde Lozan sonrası ve Cumhuriyetin ilanı ardından yapılan devrimler mecrasında kuşanan ideolojik çehrede çıkarılan yasalarla ve güdülen somut politikalarla bambaşka bir yol izlenmeye başlanmıştır. Recep Peker’in ifadesiyle ulusçuluk (CHP’nin) ve devletin akidesi¹⁰⁰ haline getirilerek etnik dayatma ve dışlama politikaları başlatılır. Türkçe dışında Arapça, Farsça ve Kürtçe gibi diller yasaklanır. Öyle ki bu dillerin sokakta çarşı pazarda konuşulması dahi yasaklanır. Memleketin asli halkının ve kardeşlerinin dilinin konuşulması dahi yasaklanıp, aksi davrananlara cezai müeyyideler getirilirken diğer taraftan İngilizce, Fransızca gibi diller, okullarda yasal zorunluluk haline getirilir. Ziya Gökalp, Tekin Alp takma isimli Türk adlı Yahudi asıllı Moiz Kohen¹⁰¹

⁹⁵ Mustafa Armağan, *Öncesi ve Sonrasıyla Tek Parti Devri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 88.

⁹⁶ Heyet, *Kemalizm*, s. 19.

⁹⁷ Beriş, a.g.e, s. 172.

⁹⁸ İsmail Çolak, *Cumhuriyetin Gizli Tarihi*, Gül Nesli Yayınları, İstanbul, 2013, s. 51.

⁹⁹ Çolak, a.g.e, s. 140.

gibilerin katkılarıyla Türkiye’de toplumsal dinamiklerin dağıtılmasına, etnik temelli ırkçı paradigmanın yerleşmesine hizmet edilir.

Birleştirici, kuşatıcı devlet politikaları yerine ayrıştırıcı ve dayatmacı uygulamalar artarak devam ettirilir. 1924 anayasası öncesi hukuki metinlerde ve uygulamalardaki ‘Türkiye’ ifadeleri yerine ‘Türk’ ifadesi konulur. CHP’nin altı oku ve Kemalizm’in dogmatik ilkeleri, parti ve sistemlerinin amentüsü halini almıştır. Bu, kurucu paradigma diye kanuni zorunluluk ile halkın tümüne dayatılır. Dayatmalar ise faşistçe olmaktadır. Siyasal katılımcılık, çok partili sisteme de ‘nahoş’ bakan Kemalist düşün(ürler), bundan sebep çoğulcu parlamenter sisteme geçiş yapmak istemediler.

1946’da yaşanan çok partili hayat ise toplumsal ve siyasi koşulların değişmesinin zorunlu bir sonucudur. Yoksa Kemalist düşün ve eylemselliğinin bir özelliği değildir. Aksi halde ‘gizli oy, açık sayım’ sistemli ‘*Beyaz devrim*’denilen 1950 seçimlerinde Kemalist paradigmanın 27 yıllık hükümetin icracısı-tek partili rejiminin sahibi CHP, halk tarafından ‘yeter’ denilerek alaşağı edilmezdi. Zira sadece “*Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir*” demekle hâkimiyetin millete ait olmayacağı¹⁰² çeşitli ülkelerde farklı şekillerde dünden bugüne ortaya konulur. Buna binaen doğal yollarla, seçim ve hukuk çerçevesinde istediğine ulaşamayacaklarını anlayan Kemalist vesayetçiler, bürokratizm ve destekçi dış mihraklar, darbe yoluna başvurarak faşistliklerini bir daha ispatlamış oldular. Ortaya koydukları yönetim ise “linç rejimi”nden öte bir şey değildi. Din konusunda da jakoben davranan, Kemalist yönetim adeta şu iddiada bulunur: Ben, siz Müslümanlardan ve alimlerden İslam’ı daha iyi bilirim. Benim belirlediğim şekilde inanıp, yaşayacaksınız.

Kemalist ideolojinin Faşizme giden yoldaki bir diğer önemli durağı Batı menşeli olarak pozitivist anlayışla şekillenen ‘ırk bilimi’ denilen Antropolojinin olduğu gibi kabul edilmesidir. 1925 yılında *Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi* faaliyete başlar. Kurucuları arasında Cumhuriyetin kurucu kadrolarından Milli eğitim bakanları ve Başbakanlardan Hamdullah Suphi, Mustafa Necati, Refik Saydam ve Şemsettin Günaltay gibi pek çok isim yer alır.¹⁰³ Ayrıca bu enstitü Afet İnan, Şevket Aziz Kansu gibi bazı kişileri Antropoloji alanında tahsil için Avrupa’ya gönderir. Enstitüye akıl veren ve Batılıların mengenesinden geçen zevat ise ülkede ‘kafatası’ ölçümlü bilimsel(!) çalışmalara başlar. Çin, Mısır, Sümer, Hitit, Akad, Elam, İran vs. neredeyse tüm insanlık ailesinin kökeni ‘Türk’ ilan edilirken Türkiye toprakları üzerindeki Kürt kardeşlerine yönelik her tür faşizan plan ve programlar da hayata geçirilir. Bu durum 1932’de Türk Tarih Tezi denilen ideolojik resmi tarih ile sistemleştirilmek istenmiştir. Nihai hedef ise Büşra Ersanlı’nın değindiği gibi¹⁰⁴ Kemalist “devrim”in kültür cephesini sağlamlaştırıp halk tabanına yaymaktır. Kemalist ideolojinin resmi tarih tezi olan Türk Tarih Tezi ile dil konusundaki Güneş Dil Teorisinin de en büyük zararının bir etnik üstünlük ve baskı aracı olduğunu yine Ersanlı ikrar etmektedir.¹⁰⁵ Tarih ilmi burada Kemalist sistemin siyasal meşruiyet aracı olarak kullanılır. “*Ulusların kaderlerini tayin hakkı*”nı kendileri için meşru görenler, diğerlerinin bu hak ve talebi durumunda haksızlık ve bölücülük kelimeleriyle yaftalayarak kendi cenahlarının romantik cephelerinden girerek faşizan propagandaya sarılmışlar. Böylece anadil, kamusal alan, resmî

¹⁰² Başkaya, a.g.e, s. 58.

¹⁰³ Gültekin, a.g.m, s. 102.

¹⁰⁴ Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 15.

¹⁰⁵ Ersanlı, a.g.e, s. 16.

ideoloji gibi sığınaklarla “diğeri” dediklerini dışlama, yok sayma ve asimile etme plan-programlarını devreye koymuşlar. Devlet erki ile de tatbikini yasal görünüm ve kolluk güçleriyle icra etmişler. Bu pragmatist organik tarih yaklaşımı konusunda ise Alman romantizmi ve organik ulusçuluk yaklaşımını örnek almışlar.¹⁰⁶ Hitler ve Naziler bu paradigma ile siyasetini yürütmüştür. Buradaki durumu şu Afrika atasözü betimliyor: “Aslanlar kendi tarihçilerine sahip olana kadar, avcılık öyküleri her zaman avcıyı yüceltecektir.”¹⁰⁷ Çünkü Faşizmde, ırkçılarda ‘inkârcılık’, ‘dışlama’, ‘hedef göstermeler’ birer “ekmek teknesidir.”

24 Eylül 1925 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen Şark Islahat Planı’nın 14 ve 17. maddelerinde şu ifadeler yer verilir: “(...) vilayet ve kaza merkezlerinde, hükümet ve belediye dairelerinde, kurum ve teşkilatlarda, mekteplerde, çarşı ve pazarlarda Türkçeden başka lisan (dil) kullananlar, hükümet ve belediye emirlerine muhalefet ve direnme suçuyla cezalandırılır.” 1928’de kabul edilen “Türkleştirme Genelgesi”nde yer alan “yabancı lehçelerle köyler”den küçük dağınık olanları “civar Türk köylerine” dağıtılacaktır (md.3) ve “bilhassa kadınlar arasında” Türkçenin yaygınlaştırılmasına çalışılacak, “Türk kızlarının Türkçe konuşmayan köylülerle evlendirilmesi teşvik” edilecek, “Türkçe bilmeyen köylü kadınları şehirlere celbedilerek Türk evlerine münasip hizmet ve suretlerle yerleştirilecektir” maddeleri, devletin Kürtçe konuşanlara tahammül etmeyeceğini ortaya koymaktadır. 27 Mayıs 1960 Kemalist askeri darbesinin akabinde,¹⁰⁸ 1961 yılında darbeci Milli Birlik Komitesi’nin Devlet Planlama Teşkilatı’na hazırlattığı ve Bakanlar Kurulunca kabul edilen Doğu ve Güneydoğu’da uygulanacak *Kalkınma Programının Esasları* başlıklı raporda, Türk dilini ve kültürünü yaymak için ‘medeniyet merkezi olacak’ yatılı okulların kurulmasının gerekli olduğu belirtilir. Bu öneri üzerine 5 Ocak 1961 tarihinde TBMM’de kabul edilen 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’yla Yatılı Bölge Okulları’nın (YİBO) 6-14 yaş arası çocuklara yönelik olmak üzere açılması kararlaştırılmış ve 1962 yılında ilk yatılı bölge okulları açılmıştır.¹⁰⁹ Aynı kanuna dayanılarak hazırlanan Bölge Okulları Yönetmeliği’nde Bölge Okulları’nın amaçlarından biri de “belli köylerde Türk dilini ve kültürünü yayma faaliyetine yardımcı olmak” olarak ifade edilir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra kabul edilen 1982 Anayasası’nda yer alan “(Devletin) dili Türkçedir” maddesiyle ilk defa anayasaya ana dil yasağı girmiştir. Böylece “(...) Türkçeden başka hiçbir dil eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez” ve “Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı herkes Türk’tür” maddeleri Kürdü ve Kürtçeyi inkâr etmiştir. Cemil Meriç, Alman ordusunda subaylık yapan Franz’ın, “daima galipler haklıdır”¹¹⁰ sözünü aktardıktan sonra “Faşizm lanete uğramış bir doktrin”¹¹¹ deyip Tek Parti Dönemi için “düşünen insan mutlaka mayınlara çarpan insandır... Tek partili devir, köstebekler ve yarasalar için huzur devriydi”¹¹² değerlendirmesini yapar. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle Türkiye demokrasiye geçme kararı alınır. 1944 tutuklamaları olarak da geçen bu

¹⁰⁶ Ersanlı, a.g.e, s.71.

¹⁰⁷ Başkaya, a.g.e, s. 17.

¹⁰⁸ Heyet, *Kemalizm*, s. 20.

¹⁰⁹ Serhat Arslan, “Asimilasyon ve İskân Politikaları Bağlamında Yatılı İlköğretim Bölge Okulları (YİBO)”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, Sayı 12, s. 145.

¹¹⁰ Meriç, a.g.e, s. 127.

¹¹¹ Meriç, a.g.e, s. 127.

¹¹² Meriç, a.g.e, ss. 134-135.

dönemde Türkçü-Turancı pek çok kişi tutuklanmış ve kimisi idam edilmiştir. Burada amaç hem iç hem de dış politikaya ‘Biz faşist değiliz ve hiçbir şekilde desteklemiyoruz.’ şeklinde bir mesaj vermektir. Oysa CHP Genel Sekreteri M. S. Esenal bu fiili durumu (1944’te) şöyle itiraf eder: “*Bizim iki anayasamız vardır: Yazılmış ve yazılmamış. Bunlardan yazılmış olanı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’dur. Yazılmamış olanı ise, şimdiki fiili durumumuz, yani Şef sistemimizdir.*”¹¹³

SONUÇ

Faşizm/Nazizm, siyasî bir doktrin ve yönetim sistemi olarak genel anlamıyla baskıcı, otoriter rejim anlayışını ifade eden anti-demokratik, otoriter ideoloji ve yönetim sistemlerinin tamamına verilen genel bir isimdir.

Faşizm, sınıf ve cinsiyet farkı gözetmeden toplumun ırkçı bir fikriyat, lider odaklı bir hareketi savunan, devletin her şeyden üstün olduğunu vurgulayan, tek partili, aşırı milliyetçi/ırkçı, anti-komünist, anti-kapitalist, halkçı (popülist) bir sistemdir.

Faşizm, vatandaşlık temelli bir milliyetçilik yerine etnik temelli ırkçılık esaslı ideolojik milliyetçiliği benimser. Dolayısıyla biyolojik ve kültürel ırkçılıkla donatılmış Faşizm ötekileştiren, dışlayan, bir arada yaşama inancını yok eden bir zehir hükmündedir.

Faşist devlet, kişinin tüm faaliyetlerine hükmeden, kişiye görevler yükleyen ve ondan mutlak bir itaat bekleyen lider kültü totaliter ve otoriter bir devlettir. Bu sistemde bireyin özerkliği, tercihsel hürriyeti söz konusu değildir. Kişinin doğuştan hak sahibi olduğu özgür ve eşit olma ilkesini reddeder. Kişi hak sahibi bir kimse olarak değil, görevlerle yükümlü bir kişi olarak ele alınır.

Faşizm, devletin mutlak üstünlüğüne dayanan ‘totalitarizm’; zorba yönetim anlayışı olarak ‘despotizm’; aşırı milliyetçilik olan ‘şovenizm’; askerî örgütlenme ve savaş ekonomisine dayanan ‘militarizm’; halkın tek bir kitle halinde tek tipleşmiş olarak “kolektivizm” gibi özelliklere sahip ideolojidir.

En çarpıcı ve ilk örneklikleriyle Faşizm/Nasyonal Sosyalizm/Nazizm diğer ideolojiler gibi ‘insanlık için’ kurtuluş vaatmişse de halklarını aldatıp yıkımlarına sebebiyet verdikleri tarihsel bir gerçekliktir.

Adil şahitler olma yolundakilerin, hakikatin avcısı iddiasında bulunanların “*Aslanlar kendi tarihçilerine sahip olana kadar, avcılık öyküleri her zaman avcıyı yüceltecektir.*” vecizesindeki gibi ‘avcıların yücelikleri’ değil ‘hak’ olanın ortaya konulması için ideolojilerin tetkikleri yapılmalı ve gerçeklerin serdedilmesi adına topraklar deşilmelidir. Bu bağlamda bilinmelidir ki Faşizmde, ırkçılarda ‘inkârcılık’, ‘dışlama’, ‘hedef göstermeler’ birer “ekmek teknesidir.”

Kapitalizmin sorumsuzluğuyla berdevam eden hodgam anlayış ve yaşayış biçimi ile Komünizmin anarşist katı tutumu ve Birinci Dünya Savaşının yansımaları Faşizmi doğuran faktörlerdendir. Faşizm de Kapitalizm ve Komünizm gibi Batı kültürünün, tarihinin ve toplumunun bir ürünüdür. Faşizm, şiddeti, savaşı ve emperyalizmi; ulusal çıkarlar ekseninde hedeflerine ulaşma yolunda bir araç olarak görür. Güçlü olanın, zayıf olanı ezmesini meziyet olarak görür. Bu yönüyle Faşizm, ırkçılık ve emperyalizmle kol koladır.

¹¹³ Heyet, *Kemalizm*, s. 19.

Müslüman toplumlarında görülen kimi faşist eğilimler olsa da bu husus Müslüman ülkelerde yaşanan Batılılaşmanın ‘çirkin’ bir neticesidir. Zira İslam hiçbir şekilde Faşizmi ve türevlerini makul görmez.

İslam her tür ırkçı söylemleri, yönelimleri ve pratikleri reddeder. Bu yolda gidenleri, İslam öncesi ‘cahiliye’ üzere olduklarıyla ihtar eder. İnsanların her birinin ‘insan’ oluşuyla saygın olduğunu, Allah’ın kulları olduğunu deklere eder.

Allah, insanı en güzel biçimde (ahsen-i takvim) ve aynı anne-babadan (Hz. Âdem ile Havva’dan) yaratmıştır. Bütün insanlar yaratılış bakımından eşittir. Hiçbir insanın, başka bir insana, hiçbir kavmin ve kabilenin bir diğerine üstünlüğü yoktur. İslam, insanın kıymetini ve üstünlüğünü “Allah katında en değerli olanınız, O’na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır” buyruğu ile takvaya bağlar. Bu da insanlar arasındaki üstünlük vesilesinin soy sop, nesep, boy, kavim ve millet gibi doğuştan verilen fitrî özellikler olmadığını gösterir. Kişi en üstün statüyü ancak Allah’a ve Hz. Peygamber’e uymakla elde edebilir. Bu üstünlük de yine insanlar arasında hukuki ayrıcalıktan ziyade Allah nazarındadır.

Mekke’nin fethedildiği gün, Hz. Bilal’in Hz. Peygamberin emriyle Kâbe’nin damına çıkıp ezan okuduğunu gören Hâris b. Hişam, Süheyl b. Amir, ‘Bu simsiyah köle mi ezan okuyor!’ deyince Hucurât sûresi 13. ayeti nazil olur: “*Ey insanlar! Sizi, bir erkekten ve bir kadından yarattık. Sizi birbirinizi tanıyasınız diye, milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz Allah katında şerefli ve itibarlı olanınız; yaşantısını, Allah’ın kitabıyla bulmaya çalışmanızdır. Çünkü Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır.*” Hz. Peygamber de bu ayet üzerine bir hutbe irad ederek; “*Ey İnsanlar! Allah, cahiliye gururunu ve atalarla övünmeyi sizden kaldırmıştır. İnsanlar iki gruptur; Allah katında değerli, doğru Müslüman kişi ve Allah tarafından hor görülen isyankâr ve inanmayan kişi. Bütün insanlar Âdem’in çocuklarıdır. Allah da Âdem’i topraktan yaratmıştır.*” diyerek sahabeyi ikaz etmiştir (Tirmizî, Sünen). Bir defasında Ebu Zer el-Gıfârî öfkeyle Hz. Bilal’e “*Kara kadının oğlu*” demiştir. Hz. Peygamber bunu duyunca, “*Ey Ebû Zer! Sen onu anasından dolayı mı ayıplıyorsun? Demek ki sende hala câhiliye ahlakı var*” diyerek ikazda bulunmuştur. Yaptığına pişman olan Ebû Zer yanağını yere koyarak, “*Bilal ayağı ile basmadıkça yanağımı yerden kaldırmam*” demiş ve özür dilemiştir (Buhârî, İman). İnsanların eşit yaratıldığı ve hiçbir ırkın üstün olmadığını göstermesi bakımından Hz. Bilal’in müezziniği bu anlamda önemli bir örnektir.